

Els secrets de Sarrià

Jordi Bigues

Edicions El Mirador - Jaume Gras i Bartrolí
Carrer Cornet i Mas 24
08017 Sarrià

Autor: Jordi Bigues i Balcells

Fotografies: Jordi Bigues, amb el suport de Joan Bigas, Pere Cuenca, Helena Casasses, Enric Daví i Ester Sanagustín

Foto aèria de la pàgina 19 de la Torratxa de l'escola Betània-Patmos: RECORD Produccions
Foto de la pàgina 43, Salesians de Sarrià

Il·lustració pàgina 75 del retaule de Sant Vicenç de Sarrià: Susanna Campillo i Besses

Maquetació: Mar Prieto
Correcció: Xavier Pujol i Geli

Primera edició: octubre del 2019.

Impressió: Pqprint / global services. Molins de Rei
ISBN: 978-84-09-14570-6
Dipòsit Legal: B 22913-2019

SUMARI

Pròleg

Presentació

1. La pedra de la porta del monestir

Al carrer Montevideo 16

2. La porta del convent de santa Maria

Al carrer de la Baixada del monestir 11

3. El *conventet* de Pedralbes

Al carrer de la Baixada del monestir

4. El pi del Clos Montserrat i altres arbres

Al carrer Montevideo 13

5. El mirador de núvols de Patxot

Al carrer Montevideo 13

6. Les orenetes de la porta del castell

Al carrer Montevideo 45

7. La font de Can Caralleu

Al carrer dels Esports 2-8

8. El mamut de Sarrià

A l'avinguda Pearson 11-15

9. La font de santa Eulàlia

Al passeig de santa Eulàlia 23

10. La drecera a Vallvidrera

Des del Peu del Funicular a Vallvidrera

11. L'entrada oculta a la Mina Grott

Pujant a la dreta per la drecera a Vallvidrera

12. En Patufet, un penell articulat

A Can Mestres, a l'avinguda de Vallvidrera 25

13. Les rosetes de Sarrià

Per tots els carrers on circulaven tramvies

14. Els dracs de Sarrià

Al teatre de Sarrià. Carrer Major de Sarrià 117

15. El refugi dels salesians

Al passeig de Sant Joan Bosco 42

16. La fita de Can Senillosa

Al carrer Fontcuberta 13

17. La clau de volta de santa Eulàlia

A la plaça Fra Eloi de Bianya

18. El cavalcador de santa Eulàlia

A la plaça Fra Eloi de Bianya

19. La porta i la torre de Can Ponsich

A l'avinguda J. V. Foix 51

20. *El Yugo y las flechas* del carrer Major

Al carrer Major de Sarrià 2-4

21. La plaça sant Vicenç i les seves llambordes

A la plaça sant Vicenç de Sarrià

22. Les mines d'aigua de Sarrià

Davant del carrer del Pedró de la Creu 47

23. El mussol del carrer Major

Al carrer Major de Sarrià 63

24. El periple de la mare de Déu de Cal fideuer

Al carrer Major de Sarrià 80

25. L'alabarder i altres esgrafiats

Al carrer Major de Sarrià 93

26. La Regenta i la proclamació de la república

A la plaça del Consell de la Vila

27. El passadís ocult del tren de Sarrià

A la plaça de Sarrià / Avinguda J. V. Foix

28. La desaparició del ganivet de sílex

A la placeta del Roser

29. El retaule gòtic de sant Vicenç

A la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià

30. Les campanes voladores

A la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià

El que hem menjat

Valor local

M'agrada que Jordi Bigues comenci a contar-nos les seves històries pels fils insignificants, humils, anònims, que acostumen a quedar inadvertits; gràcies a ell, els que ha seleccionat passaran a ser mirats, fins i tot observats, ja que llegint els seus textos sabrem fil per randa tot el que s'hi amaga al darrere: un munt d'històries, d'informació que ens aproparà el tema seleccionat.

«Res no és mesquí», ja ens ho havia advertit el poeta, i per tant la seva gràcia a l'hora de contar eleva el motiu inicial a un nivell encisador. Arbres, pedres, ocells, dues fonts, una porta, el túnel, la fita, el sílex o un seguit de graons li serveixen per descabdellar els secrets que hi ha al seu darrere i al seu voltant. Es pot veure, també, com una mena d'estiracireres.

No es pot estimar una ciutat si abans no s'ha estimat la teva plaça o el teu carrer. És com una mena de camí iniciàtic: allò que ens és molt proper, ben conegut, ens acabarà portant a una altra dimensió. Miró i Dalí defensaven amb l'exemple que calia valorar el que és local com a punt de partida que permetrà abastar la dimensió universal.

El fet d'elaborar la crònica propera d'allò que coneixen molt bé, sigui de l'entorn immediat o la familiar, s'ha de valorar com un pas fonamental i segur destinat a enriquir la global. La història universal és el resultat de l'addició de les històries de cada país, que pel seu cantó només es pot aconseguir amb el coneixement del passat de les seves ciutats, sense oblidar els pobles ni els barris. La tradició que des de fa segles es cultiva als països europeus del nord enllà consisteix a deixar escrita la crònica de la família a fi que els descendents coneguin amb detall allà d'on procedeixen. Penso en l'exemple de les quinze generacions d'una família catalana que ens va oferir no fa gaire anys Martí de Riquer.

Cal valorar, doncs, la crònica local. No ha de ser qualificada de petita ni d'insignificant, sinó tot al contrari, ja que permet, si s'aplega, aconseguir la direcció de mirar la lluna i no pas el dit. És el mateix que contava Kafka en un relat breu situat en un escenari medieval. El personatge, en veure un picapedrer treballant li pregunta què fa, i aquest li respon: «Estic fent una catedral». És doncs amb aquesta perspectiva que hem de llegir els trenta secrets que ens ofereix Jordi Bigues. Ens ha atansat la mà, deixem-nos guiar per endinsar-nos per uns camins sorprenents, variats, inesperats i amb força sorpreses. Bona passejada.

Lluís Permanyer

PRESENTACIÒ

Sarrià: vents, torrents, torres i convents.

Badar, passejar pels carrers, conèixer l'entorn de la muntanya, és una de les activitats que permeten gaudir de la vida comunitària que compartim les sarrianenques i sarrianencs. Compartir i custodiar aquests bens és una manera d'expressar la gratitud amb l'entorn i els altres.

Els meus avis, Paulina Lasarte i Ramon Balcells, i la meva besàvia Carme Karr van vindre a viure a Sarrià l'any 1920 procedents de l'Eixample. Aquí va néixer la meva mare, Paulina Balcells. El meu pare, Ramon Bigas Canals, s'hi va incorporar després de fer de professor on la seva futura muller era alumna, l'Institut Escola Ausiàs March. Com les meves germanes i germans, vaig néixer a casa, a la riera Blanca, al llit on van morir primer el pare i després la mare.

Encara que sembli una mica bleada, aquest llibre ha estat possible gràcies al meu atreviment i múltiples complicitats. Hem compartit coneixements i jo els he escrits i he contrastat amb fonts solvents tot el que hi trobareu.

Si una activitat cultural caracteritza Sarrià és l'interès per la història local. La mateixa col·lecció *d'Històries de Sarrià* n'és un exemple com també ho és l'edició dels dos volums d'*Històries il·lustrades de Sarrià* l'any 1998, el llibre de fotos de Jesús Mestre Campi i Amèlia Poves Ruíz-Navarro, *Vila de Sarrià Recull gràfic (1874-1975)* l'any 2012, o l'existència d'un Taller d'Història de Sarrià consolidat.

La cultura democràtica, de fet republicana en el seu més ampli sentit del terme i dels béns comuns, és arrelada a Sarrià. Es pot parlar de la Guerra incivil amb respecte i capacitat d'anar més enllà de les vivències de cadascú.

Quan vaig fer el mapa verd de Sarrià vaig anar prenent nota dels béns no patrimonials que ningú no havia inventariat, béns no monumentals, a l'aire lliure, que no eren exactament *art públic*. Eren trets d'identitats i pervivència del passat que calia considerar. Des de la figuera que hi ha al carrer de Numància a les rosetes de les catenàries

dels tramvies. El mapa verd era la voluntat de cartografiar *el que hi ha, el que hi manca i el que hi sobra*. També vaig aprofitar per cartografiar els esdeveniments i els canvis d'usos de l'espai públic i privat durant la Guerra incivil.

Com veurem, el llibre està ordenat en quatre entorns: Sarrià Nou (per sobre del passeig de Manuel Girona i per sota de la plaça d'Artós), Sarrià de Dalt (per sobre del passeig de la Bonanova i del de la Reina Elisenda de Montcada, entre la riera Blanca,

ara avinguda de J. V. Foix, i la Via Augusta), Sarrià Antic, i Sarrià de Munt i Pedralbes (per sobre de la Ronda de Dalt fins a la carretera de les Aigües) que inclou Can Caralleu i el barri del Peu del Funicular.

El llibre ha deixat fora objectes i espais com el desaparegut lleó de la Font del Lleó, Sant Pere Màrtir al mont d'Orsà, espais com Vallvidrera, el Peu del Funicular... No hi haurà una segona part, però espero que n'hi haurà una segona edició. Qualsevol consideració o detall serà benvingut.

Agraïments a:

Anna Aguilar, Carme Aixalà, Emilio Albir, Mònica Aragó, Joan Ardèvol, Joan Ardèvol, Miquel Ardèvol, Ton Ardèvol, Mossèn Salvador Bacardit, Anna Barbany, Julià Beramendi, Joan Bigas, Paulina Bigues, Amadeu Blanch, Rosa Bolòs, Frederic Bou, Muntsa Busto, Eugeni Casanova, Quim Casanovas, Helena Casassas, Mercè Cebrián, Pere Cuenca, Enric Daví, Assumpta Escudero, Josep Maria Farran, Mercè Fontanilles, Joan Àngel Frigola, Manolo Garcia, José Benito González, Jaume Gras, Júlia Higuera, Jordi Jové-Jorba, Montse Juanet, Montse Julià, Jordi Larrocha, Jordi Llarch, Marta Llimona, Jordi Madern, Antoni Mañé i Sabat, Marc Martí, Fernando Martí[...]y, Joan Ramon Martínez, David de Mas de Roda, Esteban Mateos, Jesús Mestre, Manolita Pastor, Carles Pongiluppi, Mar Prieto, Xavier Pujol, Lluís Reverter, Ramon Ripoll, Eduard Sagrera, Ester Sanagustín, Fra Valentí Serra de Manresa, Manolo Serrano, Ramon Tort, Josepa Tort i Joan Yeguas... i totes i tots els que ens reunim al Taller d'Història de Sarrià.

1. La pedra de la porta del monestir

«Al mig del portal de la vella muralla de Pedralbes hi ha una pedra grossa que dificulta el pas. Hom diu que si s'hi dona un fort cop de cap es sent cantar-hi els Àngels a dintre.» Això és el que hom pot llegir al llibre de Joan Amades *Excursió llegendària pel pla de Barcelona* de 1935. Vuitanta anys després els àngels segueixen cantant. Ara les noves tradicions simbòliques parlen de la punta de *El menhir de Pedralbes*. Segurament la pedra tenia inicialment un paper funcional per evitar que els carros temptats de fer drecera no quedessin desballestats al caure per una escala amb pendent i 46 escalons.

Sobre el convent hi havia un lloc de peregrinació popular a la Nostra Senyora de Lorda, a una semi gruta pètria oberta com pedrera, també. El sarrianenc adoptiu i il·lustre pròcer, Rafael Patxot i Jubert (1872-1964), que va heretar la propietat d'una finca, va soterrar el lloc de culte i el va catalanitzar com «El clos Montserrat», dedicat a la seva filla morta per l'anomenada Grip Espanyola, la pandèmia de 1918. Més a munt del portal hi ha el que queda de la pedrera d'on va sortir els materials constructius del convent. I més amunt encara hi ha la Font del Lleó. I encara més amunt, sobre la carena, l'ermita de Sant Pere Màrtir, al mont d'Orsà.

2. La porta del monestir de santa Maria

Els sarrianencs no tenen rei però si que tenen una reina: Elisenda de Montcada Pinós (1292-1364). Va viure al palau reial adjunt al convent de Santa Maria de Pedralbes i és enterrada a l'església. Era la quarta i darre-ra muller del rei Jaume II el just.

La llegenda diu que, per decidir on construir el seu monestir, la reina va disposar diferents pernils a diferents indrets, per veure on es curaven millor. Va concloure que el de Pedralbes era el pernil més sa, arrecerat del vent de ponent. Al poc de temps va posar la primera pedra del Reial Monestir de Santa Maria de Pedralbes (1226). És tracta d'un monestir gòtic d'altíssim valor per les construccions, pel seu contingut i pels edificis associats. La reina enviudà el 2 de novembre de 1327 i el febrer del 1328 ja vivia a Pedralbes amb trenta-cinc anys. Allí residirà fins la seva mort el 9 de juliol de 1364. És a dir, que hi va viure durant trenta-sis anys. Una de les parròquies que pertanyien al monestir era la de Premià, que la reina va permutar amb la de Sant Vicenç de Sarrià. Per aquesta doble condició, la de catalans i la de la compra de Sarrià per ella mateixa, Sarrià considera a Elisenda de Montcada la seva reina.

«El 13 d'octubre de 1357 la reina Elisenda, veient que el monestir quedava molt lluny de Barcelona i un xic deseparat, es presentà davant del Consell de Cent de Bar-

celona i demanà protecció i custòdia tant per a les monges com per al monestir. El Consell acceptà i d'ençà, l'Ajuntament mai no ha deixat de protegir el monestir.» Ho explica Assumpta Escudero historiadora i autora de dos llibres sobre el cenobi.

«A l'entrar al convent hi ha l'escut de la ciutat de Barcelona, al damunt de la dovella central de l'arc. Aquesta porta és del segle XVI i és curiós observar que, a més del forrellat normal interior de tota porta, té una tanca exterior on també hi ha gravat l'escut de la Ciutat. Els Consellers, en casos de necessitat, portaven les monges dins la ciutat i tancaven el monestir des de fora, per protegir-lo i no des de dins.»

Per santa Eulàlia, patrona de la ciutat, el consistori municipal de Barcelona fa una visita al monestir de les clarisses, per reafirmar el compromís de Barcelona amb la salvaguarda del Reial Monestir de Santa Maria de Pedralbes.

El 19 de juliol del 1936 les monges van deixar el convent i es van acollir a la bona voluntat de famílies que les van protegir. Algunes monges van marxar a l'estranger i el fet és que cap d'elles va ser víctima dels assassinats de monges, frares i capellans.

L'habilitat d'un escenògraf, Josep Roca-rol i Faura, amb el suport de Mossos d'Es-

quadra van evitar la devastació del monestir. Per un costat, es guardaren les imatges i tots els objectes valuosos a un armari i, per l'altre, els bancs i altres objectes es van apilar i cremar a la plaça, per dissuadir l'entrada de grups revoltats amb l'excusa de buscar armes.

El cas és que Josep Rocarol (1882-1961) va ser una persona providencial. L'1 d'agost del 1936 un decret del conseller de Cultura de la Generalitat es va apropiat del recinte i el va anomenar responsable del cenobi.

Sota el control diari de Rocarol amb la seva presència, Pedralbes es va convertir en un dipòsit d'obres d'art i arxius fins que va acollir l'Arxiu Històric Nacional de Catalunya. Tot això s'explica amb detall al llibre *Monestir de Pedralbes. República, Guerra i patrimoni* escrit per Carme Aixalà i Jordi Ramos arran de l'exposició que es va fer el 2014.

3. El conventet de Pedralbes

Pedralbes és un convent gòtic d'altíssim valor per les construccions, pel seu contingut i pels edificis associats. Un d'aquests edificis és les restes del palau reial i un altre el Conventet on residien els capellans que ateni- en les monges, el qual encara conserva un claustre gòtic amb trenta un arcs.

Tot i que és un edifici gòtic, hi destaca la presència de les restes romàniques transportades de Santa Maria de Besalú, com capitells, finestres, una portada, un timpà i dentells amb éssers zoomòrfics i antropomòrfics, i estilitzacions vegetals i florals.

El 1918 el bisbat de Barcelona va vendre el conventet a Àngela Sors i Davin. El va heretar la família Peremateu-Sors, que en va encomanar obres de remodelació a l'arquitecte Enri- que Sagnier i Villavecchia, compte de Sagnier (1858-1931). La remodelació va incorporar elements provinents de Santa Maria de Be- salú. Sagnier fou un arquitecte ben relacionat amb les classes dirigents barcelonines, de les quals rebé nombrosos encàrrecs dels quals prop de trescents són edificis a Barcelona.

L'església de Santa Maria de Besalú, situ- ada dins del recinte de l'antic castell comtal, és esmentada per primera vegada l'any 1055 en què fou consagrada com a església del castell, en temps del comte Guillem II. Amb la desamortització al segle XIX de béns de l'Església, les restes de la canònica passaren a mans privades i quasi mil anys després es poden veure al monestir de Pedralbes.

Poc després de la Guerra incivil, l'any 1942, un nou propietari, Antonio Batlló va encomanar una nova transformació del Con- ventet amb l'objectiu de fer un petit palau d'estil italià. L'arquitecte Francisco Folguera

i el decorador Jaime Llongueras van dedicar deu anys de treballs per fer un gran pati obert amb una columnata d'ordre toscà esgrafiada, jardins i espais residencials. A partir de l'any 1968 Francesc Godia i Sales (1921-1990), pilot de fórmula 1 i gran col·leccionista d'art, se'n va fer propietari. Si fins aleshores la vàlua era l'edifici i la part lateral romànica de ponent, a partir d'aquell moment va contenir diferents col·leccions: escultures d'imagineria romànica, gòtica i renaixentista, ceràmica, plats, pots de farmàcia i rajoles, piles d'aigua beneïda, una col·lecció de pintura antiga de finals del XIII i taules gòtiques. Tot un tresor que potser algun dia podrà ser visitat junt amb el convent.

4. El pi del Clos Montserrat i altres arbres

Al Clos Montserrat de Rafael Patxot hi ha un pi pinyoner d'una grandària excepcional i que es pot veure amb tota la seva espectacularitat des del desnivell superior on hi ha el mirador de núvols. Té 280 cm de canó a 130 cm d'altura. Un pi monumental.

Arran del mapa verd de Sarrià es va fer un reconeixement exhaustiu dels arbres del barri. El treball va incloure quatre itineraris a peu per veure els més singulars en la seva varietat, presència i grandària. De la recerca feta per la biòloga Maria Josepa Tort destaca una figura

com la que hi ha al carrer de Numància, registre fòssil de l'existència de masos i conreus, el xiprer de l'Institut Marqués al passeig de Manuel Girona, els dos xiprers del cementiri de Sarrià, el cedre dels Caputxins, el til·ler a tocar de la baixada del carrer d'Enric Jiménez, el garrofer que hi ha a l'espai per a gossos al costat de can Ponsich, l'ombú o bella ombra de la cruïlla del carrer de l'Hort de la Vila amb la Via Augusta, la glicina de la plaça dels Romeus de Sant Medir (Via Augusta/Abad Samsó) i també la que hi ha al carrer de l'Avió Plus Ultra, el roure del col·legi Sagrat Cor, el pi pinyoner al jardí d'un edifici residencial al carrer del Doctor Roux, al costat del cementiri de Sarrià (un tresor amagat), i l'eucaliptus del col·legi de les Salesianes de l'inici del passeig de Sant Joan Bosco. Tot un suggeriment a caminar, caminar i badar.

5. El mirador de núvols de Patxot

Quasi cap indret del planeta disposa d'un edifici construït específicament i únicament per contemplar els núvols i les estrelles, sense ser un observatori. L'excepció és la Torratxa del Clos Montserrat, al bosquet de pins on ara hi ha l'escola Betània-Patmos a Pedralbes, junt al parc del Castell de l'Oreneta. Un edifici singular i particular que tanmateix no està catalogat, ni per l'ajuntament ni per la Generalitat. Va ser Rafael Patxot qui el va fer construir l'any 1920, ara farà un segle.

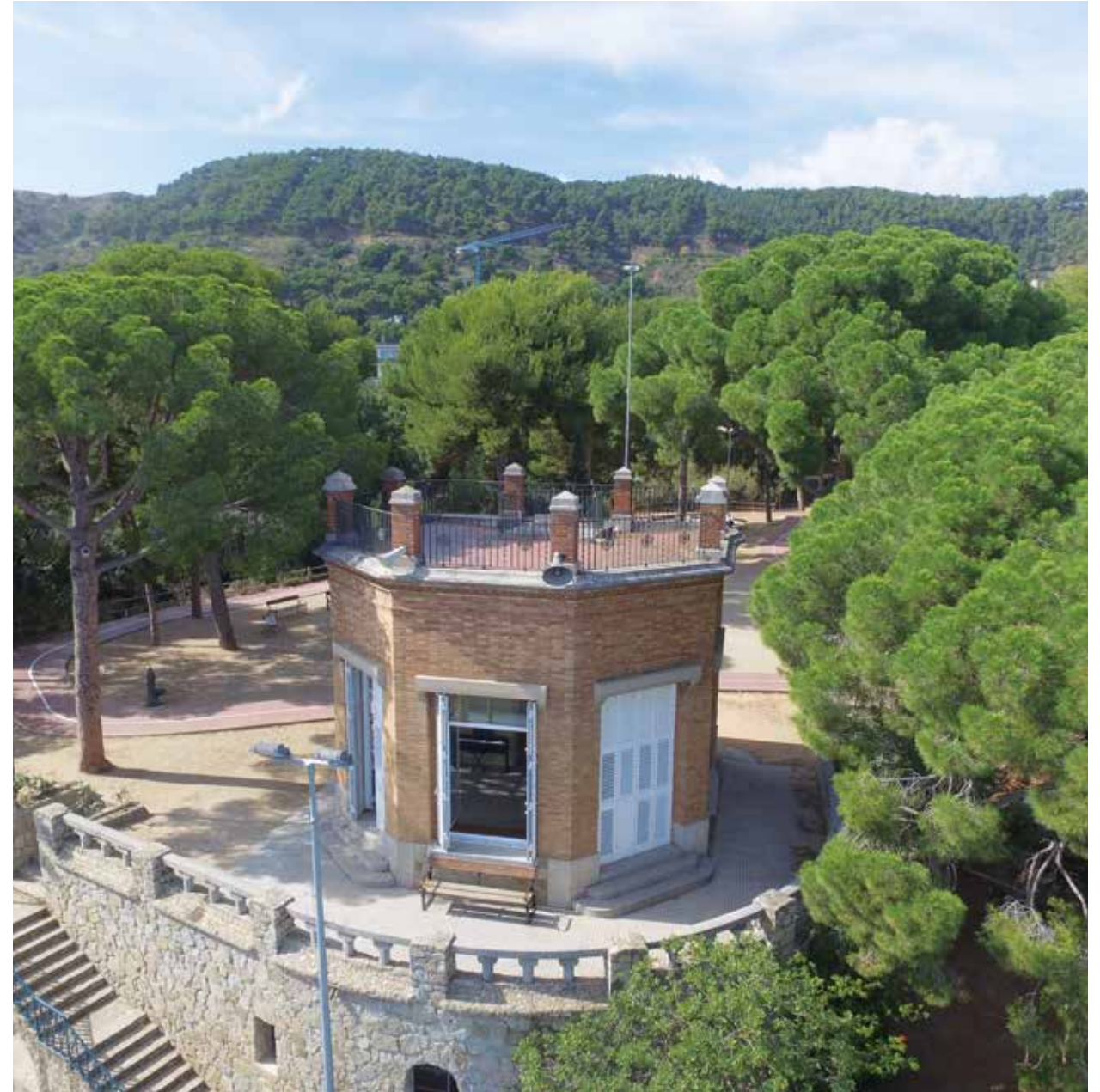
«Rafael Patxot i Jubert (1872-1964) va ser un riquíssim astrònom, científic, bibliòfil, mecenes i empresari empordanès amb una vida marcada per diverses tragèdies». Així el presenta l'historiador Xavier Ciurans, autor del llibre *Rere les passes dels Patxot* on es documenta la trajectòria, la seva presència i la petjada que va deixar a Sarrià i a Pedralbes. Patxot va morir a l'exili a Ginebra, exili que va iniciar l'agost del 1936 perseguit primer per la seva condició de burgès i després també pel franquisme per catalanista. El Tribunal de Responsabilidades Políticas del franquisme li va obrir un expedient i el va sancionar amb cent mil pessetes per ser un «hombre de ideas separatistas, contrario a todo lo que significa España». El Servicio Meteorológico Español no es va quedar enrere i va fer destruir els seus instruments i registres d'observacions dedicades als núvols i als estats del cel. Aquest odi havia nascut del fet que Patxot va fer possible l'edició en anglès, francès, alemany i català de l'*Atlas internacional dels núvols i dels estats del cel* l'any 1935.

Com diu Xavier Ciurans, la vida de Rafael Patxot havia estat marcada per diverses tragèdies familiars, polítiques, socials i culturals. La seva filla Montserrat va perdre la vida per la grip espanyola quan tenia vint-i-quatre anys i la seva filla Maria va morir als vint-i-set. En honor d'elles va establir premis i ajudes per aconseguir que les dones de les classes populars accediren als estudis i a l'alta cultura científica.

L'escriptor Josep Pla va qualificar Rafael Patxot de catalanista d'esquerres i molt ric. «Va donar proves innombrables d'interès, d'amor per la vida i per la cultura d'aquest país». Quan Pla diu innombrables, és literalment així. Es podria citar el mecenatge al Centre Excursionista de Catalunya o a l'Institut d'Estudis Catalans, haver propulsat obres com l'estudi de la masia catalana o l'*Obra del cançoner popular de Catalunya*. Patxot va deixar escrit: «Soc català, empordanès, expatriat voluntari per amor de la consciència, del sentiment i la personalitat humana».

La família Patxot es va instal·lar a Sarrià a l'inici del passat segle. Tenia la seva casa al passeig de la Bonanova 28, al costat de muntanya. La casa era gran i estava envoltada d'un jardí que comprenia tota la llargada des del passeig de la Bonanova fins al carrer Munner, el de sobre. Hi havia un galliner, un hort, un compostador, una gàbia d'ocells exòtics i uns jardins cuidats per Filibert Casas, pare de la biòloga Creus Casas, que vivien allí mateix.

Com que a Rafael Patxot això li semblava poc, a final del 1920 va fer tancar la finca que tenia sobre el convent de Pedralbes. Va tancar de fet l'entrada a una cova i centre d'oració dedicat a la mare de Déu de Lorda amb la intenció de dedicar la gruta a la mare de Déu de Montserrat. Va anomenar aquesta mitja hectàrea Clos Montserrat, i va instal·lar-hi una

família de masovers que en tenien cura. La visitava dues vegades per setmana, tot passejant des de la casa a la Bonanova fins al clos de Pedralbes acompanyat de Filibert Casas, el jardiner.

La Torratxa és una petita torre de planta baixa i terrat construïda amb pedra i maó. És una obra arquitectònica d'Albert Juan i Torner (1872-1957). Els murs exteriors estan formats per blocs de pedra tallada de forma irregular. La planta seria quadrada si no fos pel costat meridional, on les cantonades formen un xamfrà. Per tant, aquest edifici té sis cares. Els finestrals més grans, que ocupen una bona part dels murs, es concentren a la banda de migdia.

La sala principal, està orientada al sud i és una cambra que ocupa més de la meitat de la planta. Està envoltada per tres grans finestrals i els dos portals dels xamfrans, fet que li permet exercir la seva funció contemplativa. Des de la sala mirador, hom té una vista privilegiada del pla de Barcelona, de la muntanya de Montjuïc i del delta del Llobregat.

L'humil trosset de terra costerut va acollir les seves dues ànimes, la científica i la romàntica. La Torratxa és el lloc on el juny del 2012 la comunitat literària i educativa va acomiadar l'escriptor Emili Teixidor, de cos present, una de les ànimes creadores de l'escola Betània-Patmos.

6. Les orenetes de la porta del castell

A la porta del parc del Castell de l'Oreneta hom pot veure una oreneta sobre cadascun dels pilars d'entrada. Durant més de cent anys els sarrianencs han discutit quina de les dues era la mascle i quina la femella malgrat que d'altres diuen que les dues són femelles i, al contrari, que les dues són mascles. La parròquia d'ornitòlegs ho continua discutint.

En tot cas, al projecte de porta d'entrada, presentat a l'Ajuntament Constitucional de Sarrià l'any 1909, no hi ha cap ocell, tan sols uns gerros de guarniment que no es van arribar a fer. Anomenem *orenetes i falciots* a un conjunt de set espècies d'ocells: l'oreneta vulgar, la cua-rogenca, la cuablanca de ribera, el roquerol, el falciot negre i pàl·lid, el ballester... Ara les orenetes més que arribar passen de llarg. No fan niu a Sarrià. A finals de març arriben els primers ballesters, que són els últims a marxar, a mitjans d'octubre, ens explica l'ornitòleg Eduard Sagrera. Totes les orenetes són migrants i simbòlicament representen l'anunci de la primavera, l'etern retorn, la dinàmica cíclica i un ésser aeri que no imaginem arran de terra.

Qui va tenir l'ocurrència de posar una oreneta com a símbol del castell? No ho sabem però l'obsessió dels propietaris per les orenetes la van incloure fins i tot a la seva vaixella, a l'escut familiar, a la bandera del castell...

El Castell de l'Oreneta va ser inaugurat l'any 1897 per iniciativa d'Ernest Tous i Repetti (1845-1926) que pertanyia a la família propietària de *La Maquinista Terrestre y Marítima*. Malgrat que no es conserven els plànols de l'arquitecte, sabem que era Eduard Mercader i Sacanella (1851-1919), enquadrat dins el moviment eclèctic i amic íntim d'Ernest Tous.

La construcció imitava talment un conjunt medieval a la manera d'un castell emmerletat i amb torres de defensa i comprenia també una capella particular. La finca va ser un regal a la seva esposa amb motiu de les bodes de plata. La sarrianenca Anna Sant i Lluch era, podríem dir, l'oreneta d'Ernest Tous. Nascuda el 1843, es va casar amb Ernest Tous l'any 1872 i no van tenir descendència. Deu anys després de la inauguració, Anna Sant, la mestressa del castell, va morir en novembre del 1908. Dues germanes d'Ernest Tous eren casades amb dos germans de l'Anna Sant. El vidu va esposar en segones núpcies amb Carme Sant, una neboda seva.

A la mort d'Ernest Tous als vuitanta-un anys sense descendència tampoc del segon matrimoni, els hereus continuaren habitant el castell i celebrant-hi festes familiars.

Amb la Guerra incivil es va provocar un incendi a la capella que va cremar bona part del castell. La finca va passar a ser un centre nudista naturista promogut per Nicola Capo Baratta, més conegut com a *Nicolàs Capo*,

doctor Capo o *professor Capo* (1899-1977). Era un naturista italià establert a Catalunya després d'haver-se estat a l'Amèrica del Sud. Els organitzadors del camp nudista eren els membres del Comitè Revolucionari de Sarrià. Especialment els caps de setmana, s'hi reunien famílies nudistes de tota la ciutat. Capo, que editava la revista *Pentalfa* i tenia un restaurant vegetarià al carrer Pelai, va rebre el suport dels anarquistes.

El dia que les tropes franquistes van entrar a Sarrià, el 26 de gener del 1939, van reunir tot el que hi havia al Castell de l'Oreneta per endur-s'ho a Salamanca com a botí de guerra. Capo va haver de marxar a l'exili i va quedar retengut al camp de concentració d'Argelers. En tornar a Catalunya el van detenir i enviar al batalló disciplinari de Nancles de Oca, del 1941 al 1944. A més, va ser visitant de la presó Model en diferents ocasions.

Acabada la guerra la finca fou tancada i barrada amb tota mena de tanques i reixes. Un projecte familiar per urbanitzar l'indret no va prosperar. La finca que arribava fins al cim de la carena va quedar en estat d'abandonament, com un espai misteriós, amagatall nocturn de maquis i perseguits. Ja els anys trenta es deia que la finca havia de ser un parc municipal. Finalment ho aconseguiria: cinquanta anys després, el 10 de juny del 1978, amb la compra de les dues finques, la de l'Oreneta i la de Bonavista.

Amb la construcció de la Ronda de Dalt, prevista al Pla general metropolità de l'any 1976, i la posterior decisió que aquesta via anés soterrada en aquest tram, es va generar una *anomalia urbanística* que permetia edificar al solar que havia quedat formalment per sota la Ronda. El constructor Núñez y Navarro va aconseguir iniciar una modificació del PGM per construir vint-i-una cases de luxe on era permès fer-ne quatre de baixa densitat. Sarrià es va encendre. El parc del castell de l'Oreneta era i és un lloc sagrat, intocable.

7. La font de Can Caralleu

Can Caralleu és el barri de Sarrià de Munt que va néixer a la postguerra per la manca d'habitatges. Ara queda per sobre de la Ronda de Dalt i per sota la carretera de les Aigües. Com que era una fondalada entre els dos talussos excavats per l'erosió de la riera Blanca, la presència d'aigua va permetre anar construint-hi habitatges, una bòbila i un camp de futbol. A un costat dels talussos hi ha el Parc del Castell de l'Oreneta i a l'altre el futur parc forestal de can Sentmenat, les parts més boscoses de Sarrià de Munt. A Can Caralleu neix la riera Blanca. Les aigües, que abans arribaven fins a la mar, són recollides per diferents col·lectors a diversos nivells.

La Chata era un berenador de can Caralleu on es podia dinar, sopar i també fer les compres imprescindibles, donat l'aïllament i la manca de botigues de queviures i fleques. Al talús de la dreta, on ara hi ha construïdes les cases en sèrie d'en Nuñez i Navarro, hi havia coves excavades on dormien ocasionalment

persones. Aquest va ser el cas del porter del Sagrat Cor quan van entrar les tropes «nacionales» el 26 de gener del 1939. La por de les represàlies per haver continuat sent el porter de la caserna Voroixílov del PSUC, va fer que s'amagués en una cova durant uns dies per precaució.

La font de Can Caralleu era un lloc de reunió informal les tardes de bon temps, i hi pujaven forces sarrianencs. L'any 1951 va ser batejada amb el nom de «La font d'en Bou», un sarrianenc animador d'actuacions informals. Es tractava de Frederic Bou Figueras. L'any 1957 la font va ser clausurada i retolada com «aigua no potable», destí de totes les fonts de deus naturals de Catalunya. La font va quedar sepultada per runes i curiosament l'únic que es va salvar va ser un banc de pedra.

El 1969 hi fou inaugurat un centre esportiu municipal i, arran de la construcció de la Ronda de Dalt, tots els terrenys públics han estat edificats amb equipaments i ara la magra zona verda escolar també serà edificable per a habitatges. Per sort conservem el banc de pedra que hi havia a la deu.

Diverses fonts servien com a lloc de fontades, és a dir, indrets de reunió i de berenars. La font dels Ocellets, on ara hi ha una plaça amb aquest nom, era la més concorreguda per part de la gent de Sarrià, de les

Corts, Collblanc i fins i tot de Sants. La de Santa Eulàlia, al Desert de Sarrià, i la Font del Lleó, sobre l'avinguda Pearson, són alguns dolls on la gent anava amb garrafes de vidre a gaudir del seu caràcter natural i gratuït. La contaminació subterrània ha acabat amb aquest bé comú.

8. El mamut de Sarrià

L'abril de 1922, fent un pou a la finca de l'empresari Jaume Balet i Viñas a l'avinguda Pearson de Pedralbes, varen aparèixer les restes fòssils d'un gran animal, a uns nou metres de fondària. Eren els osos de l'esquelet d'un mamut que va passar a anomenar-se *el mamut de Sarrià*. Les peces van ser dipositades al museu de geologia de Barcelona, on s'han guardat com un tresor.

Es tractava d'un mamut meridional (*Mammuthus meridionalis*), diferent del mamut llanut. Amidava fins a 4,5 m d'alçada i podia pesar unes deu tones. Va viure a Sarrià fa un milió d'anys. L'espècie procedia del continent africà i va conviure amb els primers humanoides a Catalunya durant el plistocè. Jaume Balet va aturar les obres per poder-hi efectuar una excavació paleontològica i va fer donació de les restes recollides. Tanmateix, no es van trobar ni els ullals ni el crani de l'animal però sí el

fèmur i la mandíbula inferior amb queixals. Es possible que les restes foren aprofitades per humans que van trobar l'animal en un pendent de la muntanya. Posteriorment, va quedar sepultat per la sedimentació.

L'indret va ser visitat pel mateix president de la Mancomunitat de Catalunya, Josep Puig i Cadafalch, el 8 de maig de l'any 1922 i per l'alcalde de Barcelona, el segon Marquès d'Alella, el dia 20 així com per Pius Font i Quer, director del Museu de Ciències Naturals de Barcelona.

El lloc exacte de la troballa del mamut, va ser a l'avinguda Pearson pujant a l'esquerra on ara hi ha una rotonda, on ara hi passa la Ronda de Dalt i no al costat del monestir com s'ha escrit. Segurament, si s'hagués tingut present el lloc exacte de la troballa durant la construcció, s'haurien pogut trobar més restes. Massa tard.

9. La font de Santa Eulàlia

No sabem quants segles fa que brolla la font de Santa Eulàlia al Desert de Sarrià però sí que sabem que ho fa tot l'any, excepte l'estiu de 2019. Amb la crisi climàtica no sabem si deixarà de fer-ho per efecte de la reducció de les pluges i l'augment de l'evaporació a causa de la creixent temperatura.

L'any 1580, Joan Tarré, oferí als pares Caputxins «una pobra casa i capella» [documentada des de l'any 1463] que perduda tenia «entre boscos i selves», al vessant de la muntanya de Vallvidrera sobre la població de Sarrià. Diu la tradició que els pares de santa Eulàlia habitaven en aquesta casa quan la futura santa, l'any 303, baixà a Barcelona a cercar la palma del martiri. Fou en honor d'ella que, tocant la casa esmentada, segles enllà, s'hi havia aixecat una capella.

El nom de *desert* es donava al segle XVI a determinats convents o eremitatges que estaven situats en despoblats en record del retir de sant Jeroni. El desert era un senzill i reduït espai envoltat de boscos i jardins.

«El pare Arcàngel quedà meravellat de la frondositat del lloc: li recordava el convent-eremitori de Sant'Eframo Vecchio de Nàpols, on havia residit aquells últims anys o el «Niu d'àguiles» de Bigorio al cantó de Ticino i al districte de Lugano al sud de Suïssa. El lloc li semblà vingut de la mà de la providència i s'hi traslladà amb els pocs religiosos que havien restat a Sant Gervasi». Ho explica el pare Basili de Rubí a la monumental obra *Un segle de vida caputxina a Catalunya* (1978).

Els frares l'havien convertit en un jardí místic ple d'arbres ornat amb figures de fang al·lusives a la fragilitat humana i a la grandesa de l'esperit. El convent fou exclaustrat arran

del decret governamental de desamortització de Mendizabal que decretà l'extinció de totes els ordes religiosos d'Espanya excepte els escolapis i els de Sant Joan de Déu. El convent, amb més de dos segles i mig de vida, va ser evacuat amb tretze sacerdots, set germans llecs, disset estudiants i vint-i-set novicis. El convent fou saquejat i incendiat.

D'aquesta font de Sarrià en parlava Jacint Verdaguer (1845-1902) a final del segle XIX i també el folklorista i etnòleg Joan Amades (1890-1959) als anys trenta.

Al llibre *Excursió llegendària pel pla de Barcelona*, de la Biblioteca de Tradicions Populars (1935), podem llegir que «al fons del paratge conegut per desert de Sarrià, i formant part de l'asil Sert, hi ha un capella que, segons tradició, fou construïda damunt de la casa on havia viscut santa Eulàlia. Allí a prop, quan la santa hi vivia, hi havia un pou. Un dia dues noietes hi anaren a cercar aigua i es trobaren que el pou era eixut. Per por que llur pare els pegués, es van posar a plorar; la santa, que era una nena com elles, estengué el seu mantell damunt el brocal del pou i al moment brollà un gran torrent d'aigua. El pou subsistí fins a temps moderns, en què fou convertit en font, que, segons tradició, és la que es troba al fons del desert. El corrent produït pel miracle de la santa fou tant gran que va formar un riu subterrani, conegut encara avui per la gent de mar per *riu de*

Sota i riu de santa Eulàlia. Segons aquesta tradició, el gran volum d'aigües del subsol de la nostra ciutat, tan abundant en pous, té origen en aquest suposat riu el corrent del qual creuen sentir els mariners des de mar en determinats moments de l'any.»

Al Llibre *Santa Eulària* (1899) de Jacint Verdaguer, a l'inici de la lletra-prefaci que té forma de carta a Lluís Carles Viada i Lluch, datada el febrer de 1898, podem llegir: «Enamorats de la nostra santa Eulària, estàvem desitjosos de trobar, si no son rastre esborrat cent i una vegades, una ginestera o mata de farigola que hagués fressat sa blanca vesta, o una pedra del viarany que hagués besat sos peus adorables. [...] No trobant les seves petjades gairebé enlloc, entrarem a son Desert, acontentant-nos de trepitjar la terra que Ella trepitjà; de contemplar aquelles velles alzines que deuen ser filles o netes de les que l'ombrejaren; de mullar los llavis en l'aigua de la font de son nom, a on ompliria la seva àmfora i de collir alguna d'aquelles flors que, com a ses dignes hereves, guarden quelcom de son perfum i de sa hermosura.»

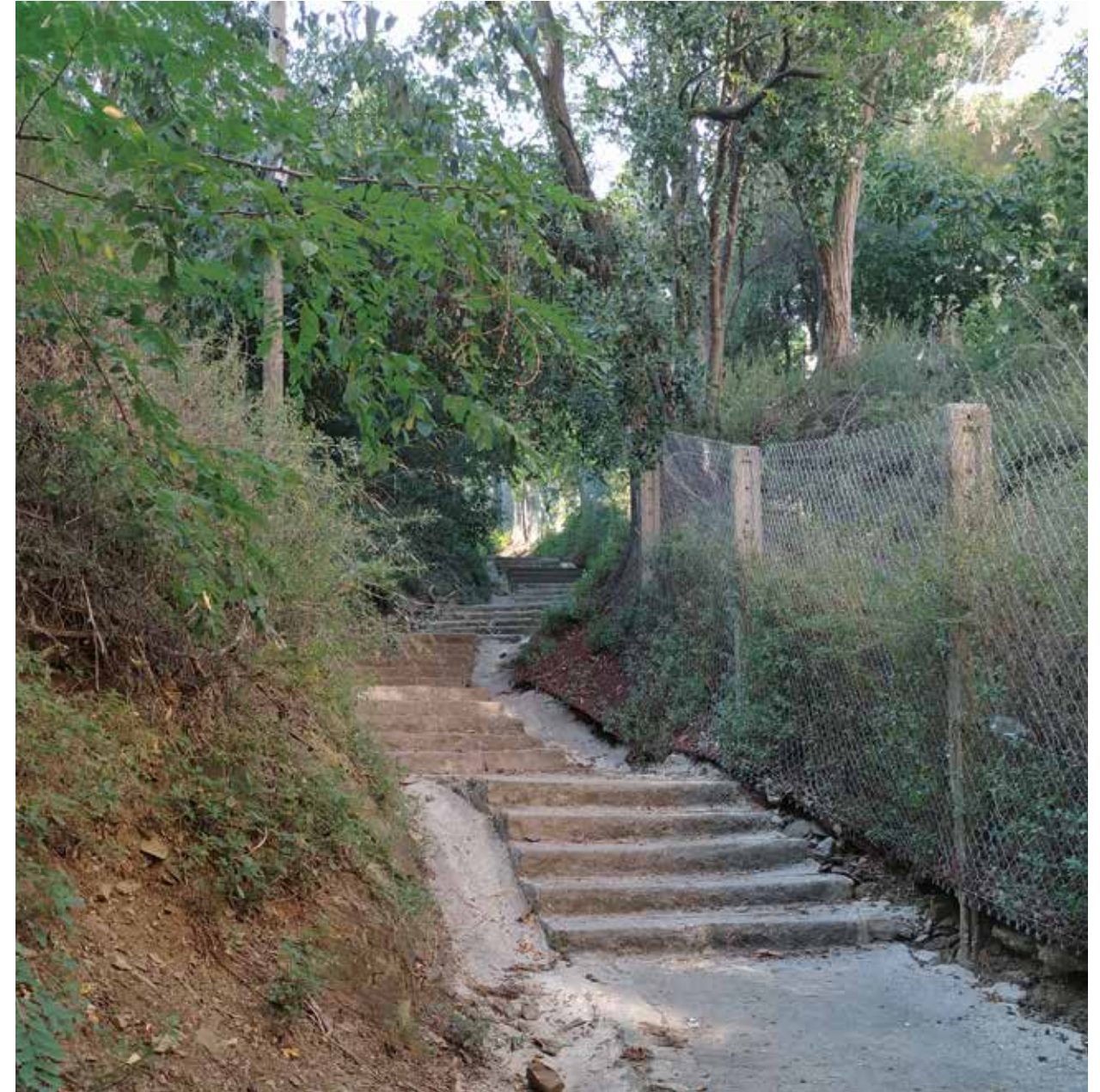
El cas és que la font brolla, forma un petit sortidor i va a parar, directament, a les clavegueres. Fins fa poc a la bassa hi havia peixos orientals de colors. Ara s'hi ha restituit la fauna autòctona de capgrossos i espiadimonis. El Taller d'Història de Sarrià demana que hi figuri una santa Eulàlia.

10. La drecera a Vallvidrera

Si un decideix deixar Sarrià o la ciutat de Barcelona caminant, tan sols pot tocar el dos per la drecera de Vallvidrera. Totes les altres sortides de Sarrià estan prohibides al caminant. Obliguen a agafar un vehicle, malgrat que ni per la Ronda de Dalt ni per la Diagonal es pot circular amb bici, patinet o tricicle. Sempre quedarà l'opció d'arribar a la carretera de les Aigües, d'uns 10 km de llargària que permet veure la ciutat des d'uns 280 m d'altura i empenedir-se de la decisió de marxar.

La drecera de Vallvidrera, l'escala per pujar o baixar a Vallvidrera des de Sarrià, té un desnivell de 100 m des del primer al darrer escaló. L'altitud sobre el nivell del mar de la plaça Artós és de 95 m, a la plaça de Sarrià és de 120 m, a la plaça Borràs és de 149 m, a l'estació Peu del Funicular és de 198 m, a l'inici de la drecera és de 205 m, a la carretera de les Aigües és de 279 m, el carrer Ja hi som es troba a 305 m i la plaça de Vallvidrera a 342 m, segons el mapa topogràfic de l'Institut Cartogràfic de la Generalitat de Catalunya. L'únic que no és veritat és el singular nom del carrer *Ja hi som*, pel fet que encara falten 37 m de desnivell, el tram final, per fer el cim.

«Els pins, les atzavares i les figues de moro abelleixen l'escenari», diu el periodista Cristian Segura, en explicar l'estat d'abandona-

ment de la drecera. El símbol de l'aïllament de Vallvidrera és la pròpia escala de la drecera. «No és una via que el visitant s'espera al districte més ric de Barcelona», sentència Cristian Segura.

Vilatans i excursionistes la fan servir. És un pas obligat per qui vol fer la carena caminant o anar a Montserrat. Si és a l'hivern s'acostuma a fer el camí quan quasi és fosc.

El doctor Ignasi Aragó va aprofitar una pujada l'any 2000 per calcular amb detall el nombre d'esglaons de la drecera. Segons va deixar escrit a *La Veu de Sarrià* de febrer del 2001, la suma total és de 534 esglaons, des de l'estació dels ferrocarrils del Peu del Funicular. El nom mateix de l'estació convida a deixar-se de pujades i agafar el funicular que es va inaugurar l'any 1906. Per cert, els vagons es van fer a la fusteria de plaça de Sant Vicenç de Sarrià.

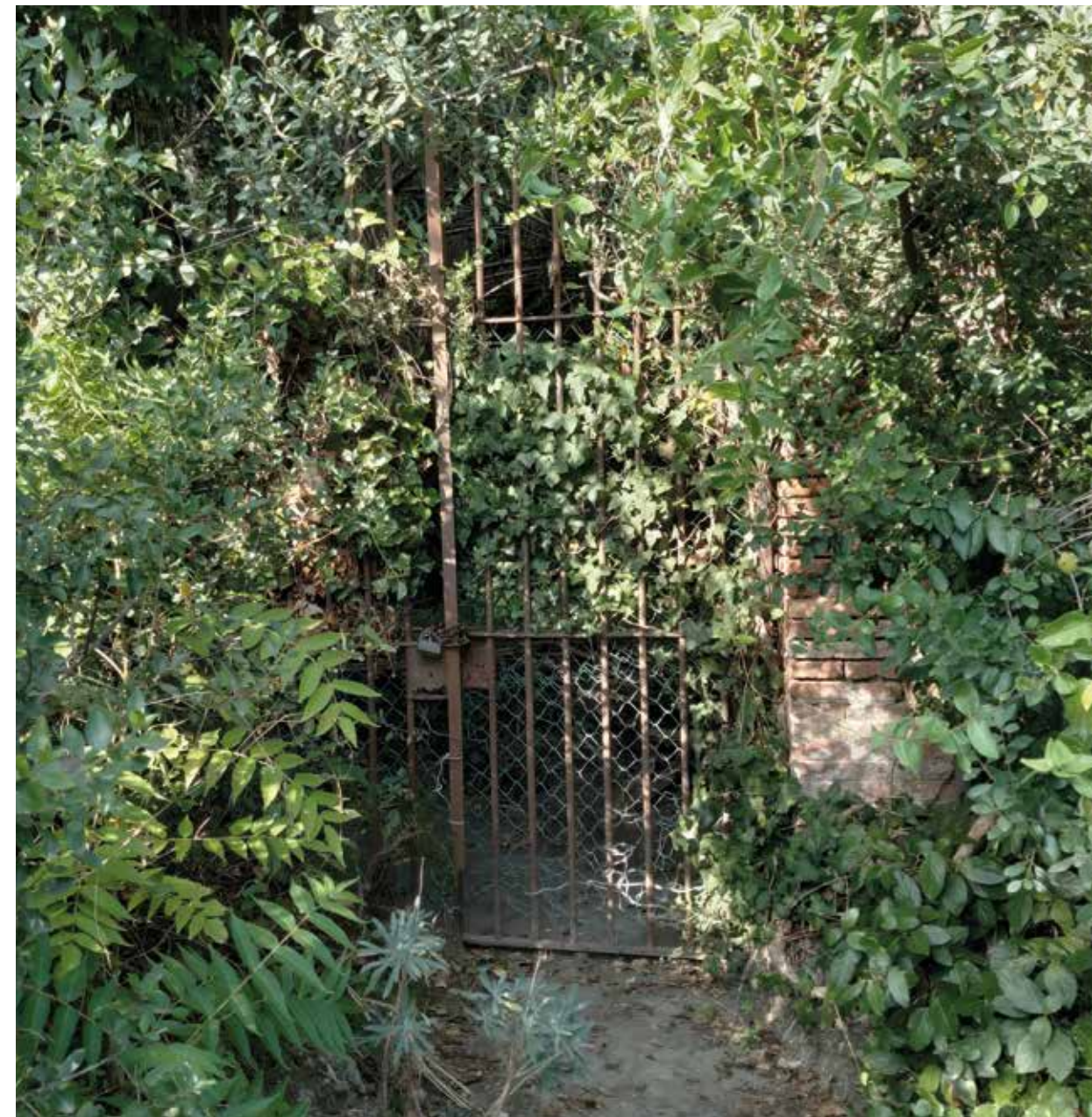
El doctor Aragó divideix el passeig en sis trams, dels quals tan sols sumarem els de la drecera pròpiament: 534 esglaons. És la suma de tres trams: el primer de 329 esglaons per arribar a la carretera de les Aigües, on té aturada el funicular de Vallvidrera; el segon de 163 esglaons per arribar al pla de les cases, on comença una pista de ciment que continua la pujada; al tercer, de 42 esglaons, s'accentua el pendent per arribar a la plaça de Vallvidrera.

11. L'entrada oculta a la Mina-Grott

Aprofitant una vella mina que canalitzava les aigües del pantà de Vallvidrera fins a Sarrià, l'any 1908 va circular una atracció singular que es va convertir en el primer ferrocarril elèctric de passatgers de l'Estat espanyol: el Mina-Grott. L'etimologia d'aquest nom singular procedeix de *mina* (en el sentit de conducte subterrani pel qual transcorre l'aigua) i del mot anglès *grot* que significa 'cova' o 'gruta', però el van escriure amb dues *t* com en italià. Aquest nom, però, es va adoptar l'any 1855 quan es va fer el túnel.

L'embassament es va començar a fer l'any 1850. L'aigua recollida procedia de la riera de can Llevallol, d'una font que encara brolla i que era la que bevien els nostres avis a Sarrià i encara avui la podem beure.

El dissabte 13 de juny de 1908 va fer el viatge inaugural el carrilet elèctric projectat per l'enginyer Carles Montañés, que des del Peu del Funicular arribava a l'envasament de Vallvidrera, amb 1,4 km de recorregut. Un any després, assetjat per denúncies del funicular de Vallvidrera (1906) i d'altres entitats del parc del Tibidabo, el tren elèctric miniatura deixava de funcionar regularment. El cinc d'agost del 1908 ja va ser aturat per la benemèrita Guardia Civil, amb la resistència dels empleats que van aconseguir una sentència judicial favorable pel trenet com atracció.

El carrilet, d'una amplària de seixanta cm, portava un vagó d'onze metres amb capacitat per a quasi tres dotzenes de passatgers acomodats de dos en dos. El recorregut es feia en sis minuts. Pel túnel hi havia bombetes de colors que guarnien el trajecte. Diuen que va tenir molt d'èxit i el van fer servir com viatgers unes quaranta mil persones.

La intenció era que el carrilet fos la primera atracció d'un centre d'oci entorn de l'embarcament de Vallvidrera que es va batejar amb el nom de *Lake Walley*. Es tractava de fer instal·lacions d'atraccions i esportives, berenadors, restaurant i llocs de ball. Aquest projecte no es va dur a terme.

Més d'un segle després, l'entrada del túnel del Peu del Funicular es conserva i potser s'hauria de restaurar per la seva singularitat. Es troba a la Drecera a Vallvidrera, concretament pujant a la dreta, a cent setanta u grons de l'inici del camí, a mig camí de la carretera de les Aigües. Els esbarzers, la vegetació i els arbres d'espècies invasores se l'han menjat, però potser protegeixen les runes del que va ser una estació de carrilet. Intermitentment, s'ha parlat de la seva resurrecció. Les exigències de seguretat i evacuació en són els condicionants més rellevants. En qualsevol cas, el bon estat de manteniment del túnel permet no deixar-ho córrer del tot i fer les cabòries pertinents del futur d'aquesta línia fèrria de Sarrià.

12. En Patufet, el penell articulat

Aquest penell es troba a Can Mestres, la masia que Agustí Pedro Pons (1898-1971) va comprar a la sarrianenca Maria Lluïsa Mumbú Miralles. La masia esgrafiada i els seus jardins són un tresor dins d'una de les finques més grans de Sarrià. El metge i catedràtic de la Universitat de Barcelona va viure a Can Mestres fins a la seva mort. Va fer donació de la finca a la Universitat. Aquesta finca demostra que sovint els grans tresors són a prop nostre i som nosaltres els qui no els veiem ni en gaudim.

Un penell és un dispositiu, generalment metàl·lic, instal·lat habitualment sobre una teulada o un lloc elevat, compost d'un element rotatiu a sobre d'un eix vertical fix que permet que es mogui segons la direcció del vent. El penell articulat de can Mestres fa que la força del vent mogui una petita roda de molí. Mitjançant un colze en forma de z, soldat d'una banda a l'eix de la roda i de l'altra a les mans d'en Patufet, canvia el moviment circular en un altre moviment alternatiu, també circular, que dona moviment a la silueta.

En Patufet era una revista infantil que es va publicar entre el 1904 i el 1938, tot i que el 1968 en va ser represa l'edició fins al 1973. Durant els seus primers trenta cinc anys de vida, la publicació va constituir un dels primers fenòmens de cultura de masses a Cata-

lunya i va contribuir així a la consolidació de l'ús social del català, en aquella època decisiva. El seu objectiu era aconseguir que els nens i nenes de Catalunya llegissin en català des de ben petits. El mèrit d'*En Patufet*, però, consisteix en el fet d'aconseguir arribar a totes les classes de la societat, on era llegit per petits i grans, i d'haver contribuït extraordinàriament a la normalització de la llengua.

Antoni Muntanola i Carné (1883-1951) va ser el creador de la imatge gràfica d'*En Patufet*, un nen amb barretina caminant cap la propera entremaliadura setmanal. Muntanola va ser dibuixant humorístic, autor teatral, il·lustrador i editor de llibres infantils.

El desembre de l'any 2000 el doctor Ignasi Aragó (1916-2012) va iniciar un reconeixement de la singularitat del penell de Sarrià a la revista *La veu de Sarrià*. Una de les seves iniciatives era la convocatòria d'un concurs de projectes de penells articulats fets per artistes i estudiants que no consta que finalment se celebrés. Feia esment «a la figura que va amb bicicleta, el pica Pere i el pica Pau, la ballarina, l'arlequí, el pescador que pesca una sirena, el barret que saluda, el ninot que puja una escala i baixa per un tobogan... i tantes altres.»

El cas és que el penell d'en Patufet de Sarrià ha estat vigilant i orientant el vianant segons la rosa dels vents, visible des del ter-

rat de Can Mestres acompanyat d'una campana, fes vent o calma, dia i nit. Tan sols va anar fa uns anys a la Facultat de Belles Arts de Barcelona per ser restaurat.

13. Les rosetes de Sarrià

Fa més de cinquanta anys que els tramvies no circulen pels carrers de Sarrià, però moltes façanes per on passaven encara en guarden un record: els suports de les catenàries, ja que funcionaven amb presa de corrent aèria. Són les restes d'un mitjà de transport sobre rails desaparegut que va tenir durant dècades una importància molt rellevant. El primer tramvia de vapor que va arribar a Sarrià des del centre va ser el 1879, és a dir fa 140 anys. Hem de tenir present que el tren havia iniciat la línia Sarrià-Barcelona el 24 de juny del 1863, setze anys abans que el tramvia.

L'electrificació dels tramvies es va iniciar el 3 de març de 1903 a la línia plaça de Catalunya - Les Corts - Sarrià. L'electricitat va permetre augmentar la velocitat dels vehicles però necessitaven una xarxa de catenàries per alimentar-los. El nom dels suports és de *rosetes* o *rosetons*, peces metàl·liques més o menys ornamentades destinades a suportar tirants de línia aèria i que eren incrustades a les façanes dels edificis. En cas de manca de cases, els suports eren pals metàl·lics.

Les rosetes o rosetons es posaven a uns sis metres d'alçària i en podem trobar a dotze carrers i places de Sarrià. De baix cap amunt: el passeig de Sant Joan Bosco, la plaça Artós, el carrer Major de Sarrià, el carrer Bonaplata, el carrer del Clos de Sant Francesc, el carrer del Pedró de la Creu, la plaça Major de Sarrià, el passeig de la Reina Elisenda de Montcada, el passeig de la Bonanova i el carrer del Bisbe Català.

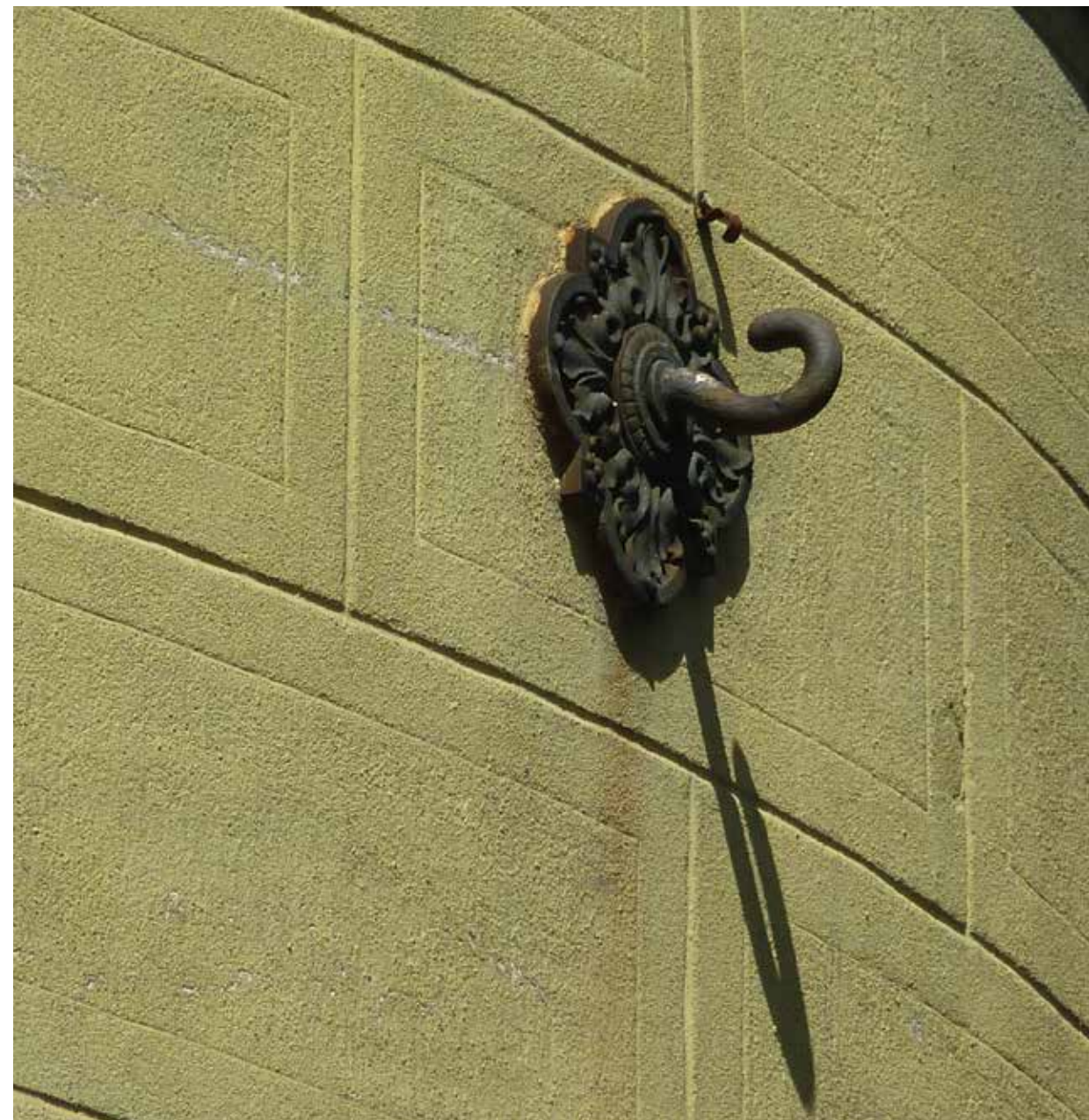
Normalment cada roseta o rosetó té la seva parella a l'altre costat del carrer. Unes rosetes són de ganxo, altres direccionals i algunes altres són auxiliars de suport, quan la catenària ha de creuar un carrer més ample i el cable té una certa caiguda, la roseta té un auxiliar sobre.

Els Tallers de Sarrià van començar a funcionar el febrer de 1924 i recollien a la nit els tramvies de la ciutat. Ocupaven el que ara són els jardins Joan Vinyoli i el grup d'habitatges de l'arquitecte Josep Antoni Coderch anomenat «Les Cotxeres». El terreny formava angle amb el passeig de Sant Joan Bosco i el carrer Manuel Girona. Hi havia un edifici de reparació de motors i de *trucks* (carretons que contenen les rodes i els frens sota els tramvies), equips d'electricistes, torns i l'oficina del cap de taller. Era un dels centres laborals importants de Sarrià junt a les cotxeres dels trens de Sarrià. El 1977 es va vendre el solar ocupat pels tallers.

Moltes de les rosetes han anat desapareixent amb l'enderroc d'edificis i la seva substitució per nous. De fet, quan una roseta desapareix, es desfà la parella que la unia i completava. És un element ornamental que recorda el pas dels tramvies i que caldria conservar i evitar que desapareguessin amb la restauració d'edificis. De fet, la majoria de rosetes han desaparegut. En queden setanta, més vuit d'auxiliars comptabilitzades una a una pels carrers de Sarrià.

Els tramvies eren coneguts pel seu número. Algunes línies van superar la substitució per autobusos, com el 22, el 64 i el 66. Algunes altres, en canvi, van morir del tot. El 12 que feia el trajecte entre la plaça de Sarrià i la plaça Borràs, el *Cinc* que pujava pel carrer Anglès des de l'estació de les Tres Torres fins al Peu del Funicular, eren tramvies estrictament sarrianencs així com el *Blanc* que amb el número 19 anava de la plaça de la Bonanova fins a Pedralbes. Els trajectes dels tramvies canviaven malgrat els carrils i les catenàries que necessitaven.

A les 10 de la nit del diumenge 19 de maig de 1968 partia del carrer del Pedró de la Creu el darrer tramvia de Sarrià, el 66, després de seixanta-cinc anys de servei. L'1 d'agost de l'any anterior va ser el 12 el que va dir adeu. Van passar trenta-sis anys fins a l'aparició del Trambaix l'any 2004, que surt de la plaça de Francesc Macià.

Molts encara recorden que quan el 12 (del carrer Major a la plaça Borràs) arribava al seu destí el cobrador era el que procedia a canviar l'orientació del tròlei que permetia captar el corrent elèctric. També havia de baixar corrent del tramvia quan el tròlei «saltava», quan s'escapava del fil elèctric en plena marxa al mig del carrer.

Hi ha gent que creu que la desaparició dels tramvies va ser el resultat de la competència amb l'automoció de combustió. L'ecòleg Barry Commoner comentava que els tramvies a Nova York, «no havien mort, sinó que havien estat assassinats» per l'abandonament i la pressió del motor de combustió. Als més grans ens queda el record del grinyolar de les rodes amb les vies al seu pas.

14. Els dracs de Sarrià

La porta del teatre de Sarrià, al carrer Major de Sarrià 117, té dos fanals amb dos dracs que n'il·luminen l'entrada. Des de que es van posar fins ara l'únic que ha canviat és la seva posició, a hores d'ara més centrada. Segurament les bombetes, ben aviat, seran LED, Diode Emissor de llum.

El drac o dragó és un animal mitològic comú a Europa i Àsia. En la mitologia catalana té uns trets especials. Present a la corona

del rei Jaume I, el drac és també un dels principals símbols heràldics del País Valencià i de Catalunya.

El drac és un element recurrent en les cercaviles i correfocs d'arreu del país. La llegenda de Sant Jordi i el drac és emblemàtica: hom la situa a Montblanc (Conca de Barberà). També és molt coneguda la llegenda del drac de Sant Llorenç de Munt (Vallès Occidental i Bages), segons la qual, al segle IX, la bèstia fou vençuda pel comte Guifré el Pilós.

El drac de Sarrià és una bèstia festiva i popular de tres caps que forma part de la imatgeria festiva de Sarrià. Una persona carrega la peça des de l'interior i participa en correfocs i altres espectacles pirotècnics traient foc pels caps, per la cua i per les ales.

La iniciativa de construir la bèstia la va tenir un grup de veïns, a principi dels anys vuitanta, perquè volien una figura foguera pròpia que s'identifiqués amb el barri. Més tard va ser la Colla de Diables Dracs del Tibidabo qui se'n va fer càrrec. Anys més tard i donada la fragilitat d'aquest primer drac, la Colla de Diables amb l'ajut del Centre Excursionista Els Blaus de Sarrià, va participar en el concurs televisiu *Dit i fet* de TV3, on obtingueren els diners que havien de menester i de seguida encarregaren a l'artista Carles Cabús, creador de l'original, de fer-ne una rèplica amb fibra de vidre. Tanmateix, la bèstia que fan

sortir actualment n'és una rèplica més lleugera feta l'any 2015 al Taller de Dolors Sans de Vilafranca.

El drac de Sarrià fou enllestit el 1989 i el batejaren, amb propietat, el 23 d'abril d'aquell any, el dia de Sant Jordi. La cerimònia va ser apadrinada pel drac de Gràcia, que batejà el cap central amb el nom de Tibidabo. El drac de l'Escola Orlandai batejà el cap dret, amb el nom de Putxet, i el Grup de Meigas de Sàrria (Galícia) batejà el cap esquerre, amb el nom de Monterols. La colla de Diables Dracs del Tibidabo (posteriorment *Orgàsmika de Sarrià* i avui Diables de Sarrià) va batejar la cua.

Des que va néixer, la bèstia participa als espectacles pirotècnics del barri, sobretot per la Festa Major, i en actes i celebracions de la ciutat on el conviden. Cada any participa al correfoc multitudinari de les festes de la Mercè, sempre portat per la colla del Drac de Sarrià.

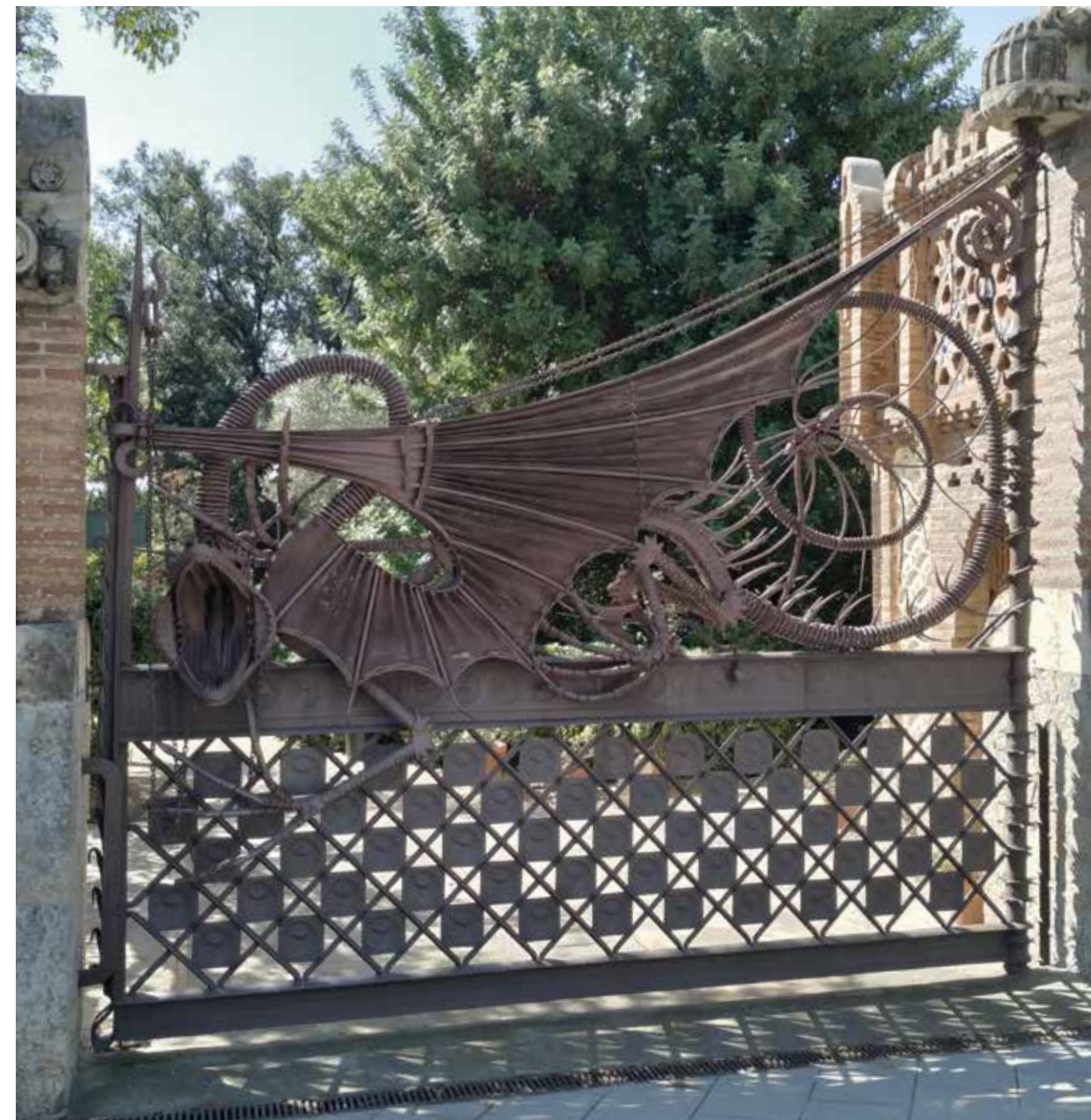
La porta principal dels pavellons Güell a l'avinguda de Pedralbes és una reixa de ferro en forma de drac, amb ulls de vidre. «Representa Ladó, el drac guardià del Jardí de les Hespèrides, vençut per Hèrcules al seu onzè treball, episodi que narra Jacint Verdaguer al seu poema *L'Atlàntida*, dedicat a Antonio López y López, primer marquès de Comillas, que era el sogre d'Eusebi Güell, on podem percebre el possible origen del drac d'entrada als pavellons. Damunt del drac hi ha un

taronger fet d'antimoni, al·lusionant també a les Hespèrides. La forma del drac correspon a la posició de les estrelles de la constel·lació de la Serp, en què fou convertit Ladó com a càstig pel robatori de les taronges.» Amb aquesta precisió ho explica Joan Bassegoda i Nonell, expert en l'obra de Gaudí.

Els pavellons Güell d'Antoni Gaudí (1852-1926), construïts els anys 1884 i 1887, foren declarats Monument històrico-artístic de caràcter nacional. Actualment són la seu de la Reial Catedral Gaudí, que pertany a la Universitat Politècnica de Catalunya i en els seus terrenys se situa el Jardí Botànic de la Facultat de Biologia.

15. El refugi dels salesians

Sota el pati dels salesians de Sarrià s'amaga un refugi de guerra que es va construir l'any 1937 a instàncies dels treballadors de l'aleshores Fàbrica 14 de la Comissió d'Indústries de Guerra de la Generalitat de Catalunya. El refugi és de formigó armat i es va fer buidant prèviament el pati central del centre. La superfície total del refugi és de 418 m² i estava preparat per a una emergència llarga. Té dos banys, dues petites sales d'emmagatzematge i un total de quatre passadissos que podrien acollir unes quatre-centes persones. El seu estat de conservació és extraordinari.

Quasi vuitanta anys després de ser construït s'hi pot entrar amb relativa facilitat i la visita regulada seria possible i immediata. El refugi i la F14 estan documentats al treball de tres alumnes de batxillerat: Bernat Bayer, Víctor Busquets i Miquel Conesa, sota la direcció de la professora Lurdes Nieto.

La fundació del col·legi salesià de Sarrià és remunta a 1884 quan la congregació religiosa dels salesians, la Societat Salesiana de Sant Joan Bosco, van decidir establir-se a Catalunya. Dos anys després es va iniciar la construcció del temple expiatori del Tibidabo amb una petita ermita neogòtica dedicada al Sagrat Cor. La de Sarrià és la primera casa salesiana fundada al nostre país, sota el nom d'*Escuelas Profesionales de Artes y Oficios de Sarrià*.

El 1936 l'escola acollia mig miler d'alumnes masculins que rebien formació professional. Una part d'ells eren interns. Arran el sollevament militar del 18 de juliol i el perill que l'església fos incendiada i l'escola saquejada per les milícies, la Generalitat de Catalunya va decidir confiscar el conjunt de les instal·lacions. El dimarts 21 de juliol al migdia, una comissió de veïns de Sarrià es va fer càrrec de la vigilància del centre. La comitiva estava formada per Josep Escofet i Andreu (1897-1977), regidor de l'ajuntament de Barcelona per Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i durant la guerra responsable del districte de Sarrià, Joan Bachs i Piera (1908-

1984), membre destacat del Casal Republicà de Sarrià i un tal Lladó i altres correligionaris. Joan Bachs serà el director inicial nomenat per la Generalitat de Catalunya i que permetrà mantenir els edificis en bona disposició pel seu ús en tmps de Guerra incivil.

Malgrat que els salesians van poder sortir del local gradualment, nou membres de la congregació de Sarrià van ser assassinats en diferents circumstàncies a Barcelona i València entre el mes de juliol i octubre de 1936. Tots foren morts amb gran crueltat i alguns van desaparèixer sense deixar rastre. Dos d'ells identificats en un tramvia i assassinats al mateix carrer a cops, d'altres acollits en cases particulars... El papa Joan Pau II els va proclamar beats l'any 2001.

Buida d'alumnes, l'escola acollirà esportistes que havien arribat a Barcelona per fer el Jocs Olímpics alternatius als oficials de Berlín sota el nazisme, així com nens refugiats d'Euskadi, Madrid i Mallorca. L'edifici també va acollir membres de la Guàrdia d'Assalt. El taller d'impremta va continuar funcionant editant un diari republicà i el taller de mecànica va començar a produir sistemàticament material bèl·lic.

Aquest serà el seu destí. Les obres d'adaptació i millora es van fer en el decurs del primer període de la guerra, fins als Fets de Maig del 1937. Inicialment, les instal·lacions dels salesians es van fer servir per emmagatzemar mate-

rial destinat a anar al front i després per produir vehicles adaptats amb defenses, fusells màuser, projectils de diferent calibre... La incorporació de maquinària va permetre fer noves armes com la metralleta *Fontbernàt* i el fusell metraladora *Schmeiser*. De fet, la F14 es va convertir en una fàbrica model. L'església es va convertir en un menjador fabril i popular que es va anomenar Joan Garcia Oliver, el líder de la Federació Anarquista Ibèrica (FAI).

A la fàbrica van treballar-hi centenars de treballadors. A la direcció de la F14 hi havia l'enginyer Teodor Colomina, Isidre Pedrol n'era cap d'administració i Antoni Pàrraga, cap de materials.

Eugeni Vallejo Isla, de la CNT, va ser-ne director i un dels líders del conjunt de quinze fàbriques destinades a produir armes i materials bèl·lics de primer qualitat. Tot estava interrelacionat: les milícies inicials havien d'esdevenir l'exèrcit de Catalunya. La F14 era obra de la CNT, la FAI i la Generalitat de Catalunya i era el model que presentava Josep Tarradellas, cap del consell de govern, davant les nombroses autoritats que la van visitar a Sarrià: Lluís Companys, Manuel Azaña o el general José Miaja.

El matí del 26 de gener del 1939, mentre les tropes franquistes baixaven pel carrer Major de Sarrià i l'avinguda de Pedralbes, es va sentir una gran explosió. Els treballadors havien dinamitat la part construïda durant la guerra de la F14.

A Sarrià es van fer diferents refugis destinats a protegir-se dels bombardejos italians, alemanys i espanyols, però menys que a d'altres barris de Barcelona. La protecció de les bateries antiaèries de Sant Pere Màrtir i la Font del Lleó dissuadien a l'aviació a descarregar sobre Sarrià. Per altra banda, hi havia propietats eclesiàstiques rellevants. D'aquests refugis se'n sap per la seva presència a mapes de refugis. Un cas particular és el del Desert de Sarrià. Es va construir per iniciativa veïnal al talús esquerre de la finca de can Sentmenat. Trenta anys després del final de la guerra diferents persones hi van entrar. Ara ningú no sap reconèixer ni l'entrada ni la sortida a aquest refugi. Un misteri.

Refugis i capacitats a l'àrea de Sarrià

Carrer Manuel Girona	172
Grup escolar Ascaso. Vives i Tutó	259
Carrer Salvador Mundi 40	623
Escola Dolors Monserdà	1.124
Passeig de la Bonanova 111	966
Escola 22. Passeig de la B. 68	1.252
Passeig de la Bonanova 62	1.103
Via Augusta / Anglí	1.156
Carrer Els Vergós 9-12	1.026
Riera de l'escorxador	175
Sant Joan Bosco 1	1.254
Desert de Sarrià	-
Refugi Juan Negrín.	-
Passeig de Pedralbes	-
Total	9.733

16. La fita de Can Senillosa

A l'entrada dels jardins de Can Senillosa hi ha una fita octogonal on es pot llegir UPSENI-LLOSA. Aquesta fita per assenyalar el límit de la finca es va trobar a la riera Blanca a l'alçada de Can Ponsich. Les pluges de tardor es convertien en riuades i la riera Blanca quedava plena de costat a costat. El seu pas superficial era respectat i l'aigua arribava des de Can Carlleu fins al mar. La terra marxava amb l'ai-

gua i després quedaven descobertes pedres de gran dimensió com la fita. Carretejada, va ser recollida al jardí de la casa de la Paulina Balcells, al carrer Mendel 6. Quaranta anys després, venuda la casa, la fita la va guardar el seu fill Jordi Bigas. Després d'alguns anys va decidir fer-ne donació a la Casa Orlandai, per plantar-la al jardí. El procés de donació era tant complex i dificultós, que es va deixar córrer. Així, es va decidir plantar-la als jardins. Allí rau, des de fa uns quants anys.

Un fita ben plantada, segurament sense catalogar encara com a bé municipal.

Can Senillosa era una extensa propietat de la família amb el mateix nom. La casa, un mas rectangular, tenia planta baixa i dos pisos, teulada als quatre vents i capella barroca. Es calcula que podria ser del segle XVII però està tan desfigurada que ha perdut tota la seva personalitat, terrassa inclosa. Durant dècades va pertànyer a l'empresa farmacèutica Sandoz, que fabricava a la planta industrial de Sarrià el famós Optalidón, un estimul·lant suau i addictiu que prenien les nostres mares. Les modificacions de l'any 2000 arran de la urbanització de tota l'illa la van deixar com una mona de Pasqua.

17. La clau de volta de santa Eulàlia

La clau de volta amb santa Eulàlia que avui es pot veure a l'atri d'accés a l'església dels Caputxins de Sarrià procedeix de l'antic convent. A l'inici de la Guerra incivil el convent va ser víctima de les flames. A la postguerra va ser reconstruït sota el guiatge de l'arquitecte Pere Benavent.

L'any 1578 es va iniciar la presència caputxina al Desert de Sarrià i va durar dos segles i mig fins al 1835 en què els frares van ser expulsats per la desamortització. Cinquanta

anys després, el 1887 va començar la construcció del nou convent, dedicat a santa Anna i conegut com els Caputxins de Sarrià a un terreny donat per la família Ponsich.

La clau de volta és la pedra central d'una volta, igual com la clau d'arc que tanca un arc. En les voltes, té una forma rodona o poligonal; en els arcs, sol ser de major dimensió que les altres dovelles. Sovint està decorada per raons estètiques o senyalístiques, en aquest cas santa Eulàlia. En sentit figurat s'utilitza per indicar l'element o la persona més important en una trama, un moviment o una organització.

18. El cavalcador de santa Eulàlia

La llegenda diu que santa Eulàlia, la màrtir cristiana del segle III, era filla d'uns propietaris rics que vivien al desert de Sarrià.

El bloc de pedra que hi ha al pòrtic de l'entrada del convent de santa Anna i santa Eulàlia dels Caputxins de Sarrià es diu que era el cavalcador de santa Eulàlia per pujar al seu cavall o burret, la que presumptament feia servir la que arribaria a ser la patrona de Barcelona. Un cavalcador és un pedrís o marxapeu per ajudar a pujar a cavall. El diccionari diu que *Dur a cavalcador algú* és fer-li entendre la raó.

El poeta mossèn Jacint Verdaguer, a la lletra-prefaci del seu llibre de poemes *Santa Eulària* editat l'any 1899, fa esment al pedrís de santa Eulària quan era al centre de Barcelona. «En los baixos de la casa número 9 de la plaça de Santa Anna, s'ensenyà un rústech pujador de cavall, com los de nostres masos, anomenat Pedró de Santa Eulària, a on quan venia a costura a Barcelona diuen que baixava del jument, que deixava allí mateix en una casa que hi havia. Segons el senyor Farguell, propietari de l'actual, es tradició de sa família que en altre temps venien a veure exa pedra los Pares Caputxins, tal vegada 'ls Desert, i que tot mirant-se-la es llevaven les sandàlies i resaven a sa Patrona».

La plaça de Santa Anna ha desaparegut però queda la font de Santa Anna amb uns plafons decoratius de ceràmica instal·lats quan el cavalcador encara era allí l'any 1918, obra de l'artista noucentista Josep Aragay, al final del portal de l'Àngel

Els pares Caputxins de Sarrià varen adquirir la pedra a l'amo de la casa, el senyor Farguell, l'any 1926, vint-i-set anys després de l'escrit de Verdaguer. Concretament ho va comprar Frederic de Berga «el pare guardià del convent dels Caputxins», segons el pare Basili de Rubí. Dos anys després, l'any 1928, la pedra s'instal·lava a la placeta d'entrada dels Caputxins de Sarrià, un desplaçament de cinc quilòmetres.

Estem parlant d'un pedrís –un bloc romà de pedra de marbe travertí tallada– d'una grandària notable: un metre d'ample per 55 cm de fons i 60 cm d'alçada. El seu pes és de 850 a 924 kg. Es calcula que un cm³ de marbre pesa de 2,6 a 2,8 g per cm³, pes difícil de traslladar amb tracció animal.

19. La porta i la torre de Can Ponsich

Des de 1988, per entrar per la porta gran de Can Ponsich cal anar a la Casa del Marquès d'Alfarràs al carrer Josep Anselm Clavé 31, a Ciutat Vella. Allí és on es troba la porta que l'any 1883 va encarregar Ramon Ponsich per la seva mansió a Sarrià. És a dir, la porta ha estat un segle a Sarrià i trenta a Barcelona.

De l'antiga masia de Can Alòs no en queda res. Ni tan sols els seus fonaments. L'edifici actual de Can Ponsich es va construir l'any 1892. Va ser l'arquitecte Agustí Font i Carreras (1845-1924) l'encarregat de fer un palau amb capella i torre de guaita inclosa. Tot el poder d'una família entroncada amb la noblesa espanyola.

L'últim supervivent va ser José Maria Ponsich y Sarriera. Va néixer l'any en que es construïa el castell, l'any 1892. Era advocat i enginyer naval. Era Terciari Franciscà i membre de la Sobirana Ordre militar i hospitalà-

ria de Sant Joan de Jerusalem, de Rodes i de Malta. Va morir l'any 1982. Era, aleshores, un home solitari que passava discretament camí de la parròquia de Sant Vicenç.

Una de les llegendes sarrianenques considera que el senyor Ponsich va donar l'edifici per fer un Conservatori municipal de música. En realitat no va ser exactament així. Si que era la seva intenció respecte a l'ús de l'edifici, però com es llegeix a l'acta notarial de l'acord amb l'ajuntament de Barcelona del 6 d'octubre del 1981, li va permetre construir quatre edificis d'habitatges de luxe a canvi de cedir a la ciutat un espai considerat urbanísticament d'equipaments. En paraules literals... «La cesión gratuita se realizó condicionada a la previa aprobación por el ayuntamiento de la reordenación y reparcelación de la manzana y la licencia de obras de un grupo de edificios a levantar en uno de los solares resultantes».

L'edifici del castell o la torre Ponsich és neogòtic. Amb un aspecte de palau medieval amb els escut nobiliaris familiars a la façana, merlets i finestres geminades. Un aspecte senyorívol buscat per la família quan feu l'encàrrec a l'arquitecte autor de la façana de la catedral i el cimbori, la plaça de braus de Las Arenas i altres edificis destacats de la ciutat.

Sarrià ja no era el poble feudal ni els Ponsich els seus nobles. Això ho comprovaria el senyor Ponsich el juliol del 1936 quan va veu-

re posada al balcó del primer pis de la seva torre una bandera roig i negra de la CNT-FAI. Va marxar a l'exili i d'allí a un hotel de San Sebastián, on va passar els quasi tres anys de guerra.

La torre de Can Ponsich no és ni una torre medieval ni un dipòsit d'aigua. Es va construir l'any 1892, malgrat que no disposem dels plànells. En tot cas apareix per primera vegada a una foto de l'any 1894. Al soterrani hi ha una cripta que ara s'accedeix per l'escola Orlandai on hi havia enterrats els avantpassats familiars dels Ponsich i Sarriera, gent amb títols nobiliaris espanyols. Les làpides van ser robades i venudes als Encants, malgrat la denúncia de Joan Ainaud de Lasarte per recuperar-les. La torre té el nom de *La torre dels Reis* pel fet que durant tot l'any els Reis d'Orient emmagatzemen les joguines per la infància de Sarrià.

Cadascuna de les quatre plantes interiors tenen 30 m² però la manca d'una escala exterior d'emergència impedeixen el seu ús. La seva restauració és un total despropòsit. El procés de desfiguració va començar l'any 2003. En una segona fase l'arquitecta i restauradora Núria Casadevall va decidir eliminar el morter de cal original i no reconstruir ni deixar rastre de la part superior: deixar-la sense tota la seva corona. El color mostassa no té res a veure amb el color original. És xocant pensar que la torre dels Reis estava arquitectònicament protegida.

20. El Yugo y las flechas del carrer Major

Durant quasi seixanta anys entre el número 2 i el 4 del carrer Major de Sarrià va figurar una placa metàl·lica de l'Institut Nacional de la Vivienda amb el *Yugo y las flechas*, el símbol del partit feixista. Aquestes plaques, fetes d'alumini i serigrafia, eren a tots els habitatges considerats protegits per l'estat franquista.

El símbol del *Yugo y las flechas* (El jou i les fletxes) va ser adoptat com a símbol del partit del règim, la «Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista (FET-JONS)», fruit de la unió forçada de Falange Española de las JONS i la Comunió Tradicionalista (carlistes), en el qual també es van integrar membres de la resta de partits de dretes que varen donar suport a la sublevació militar.

Aquest no és l'únic símbol de la dictadura als carrers de Sarrià. El nomenclàtor de carrers va ser depurat i l'avinguda de Pedralbes batejada amb el nom de «avenida de la Victoria», la Diagonal «avenida del Generalísimo Franco», la plaça Major «plaza del Duque de Gandía» i altres estridències menors.

Després de la Guerra, a la paret de l'església que dona a la placeta es va instal·lar un monument als *Caídos por Dios y por la Patria* amb una relació de sarrianencs que van

perdre la vida a la rereguarda i als fronts de batalla. Segurament hi va figurar, com a tots els temples, la paraula «Presente» en record de José Antonio Primo de Rivera.

A la porta del Reial Club Deportivo Espanyol de Barcelona, a la carretera de Sarrià, es va inaugurar el 29 d'octubre del 1943, el Dia de la Falange, un monument als *Caídos*.

A la Diagonal xamfrà amb el carrer Capità Arenas, el 22 de novembre de 1939 es va posar una estela dedicada a nou membres de la Legió Còndor com *Caídos por Dios y por España*. La Legió Còndor és el nom de la força d'intervenció aèria que l'Alemanya nazi envià en ajuda de les forces sollevades del general Franco. Els soldats alemanys moriren en un accident aeri sobre territori francès, en el curs d'un relleu de forces, el 24 de febrer del 1939. Fer un monument a una entitat militar que junt a les forces aèries ita-

lianes van bombardejar Barcelona durant la guerra és un fet sense precedents.

El 3 d'octubre del 1946, l'Agrupació Guerrillera de Catalunya del PSUC va posar-hi la primera bomba, però no seria l'última. El 1979 l'ajuntament de Gernika es va adreçar al de Barcelona recordant que el monument era un insult a la democràcia, al poble basc i en concret a la vil·la bombardejada per la Legió Còndor. L'any següent, de matinada, una brigada municipal en va iniciar l'enderroc sota la supervisió del regidor sarrianenc Lluís Reverter. Mentre ho feien van rebre alguns insults des d'un cotxe per part d'alguns feixistes que s'havien assabentat d'aquesta operació que volia dur-se a terme amb discreció.

La peça monumental més representativa de la dictadura franquista a Barcelona va ser el *Monumento a los Caídos*, erigit just davant del Palau Reial de Pedralbes on el dictador s'allotjava quan visitava la ciutat. El conjunt va ser projectat pels arquitectes municipals Adolfo Florensa i Joaquín Soteras, tot seguint l'encàrrec de l'alcalde Antonio Maria Simarro. Integrava el conjunt una gran columnata que servia de fons amb la frase *Dulce decòrum est pro patria mori* i un pedestal amb una estàtua de Josep Clarà amb un home dret que en sostenia un altre de mort entre el seus braços. El pedestal i l'escultura que centraven el conjunt estaven col·locades sobre un espai d'aigua que solia ésser tacat de color de sang amb colorants com

a protesta. El monument es va inaugurar el 19 d'octubre de 1951 amb la presència del general José Moscardó. El mes de maig de 1972 hi va esclatar una bomba i dos anys després, l'11 de gener de 1974, va quedar parcialment malmès en rebre l'impacte d'un fort explosiu com a protesta per la condemna a mort de l'activista llibertari Salvador Puig Antich.

L'estàtua de Clarà va ser malmesa l'1 de juliol de 2001 per un atemptat realitzat per independentistes, i posteriorment va ser retirada i restaurada i enviada al MNAC. El desmantellament definitiu del monument es va fer l'agost de 2005 i va costar 154.000 euros.

21. La plaça de Sant Vicenç i les seves llambordes

Les llambordes que envolten la plaça de Sant Vicenç de Sarrià tenen més d'un segle de vida i activitat. Procedeixen del carrer d'Urgell, on entapissaven tota l'avinguda. Fins l'any 1983 no es van incorporar a Sarrià. Al centre de la plaça hi ha un piló d'aigua amb una estàtua de sant Vicenç. Va ser decapitada i la seva mola partida al principi de la Guerra incivil quan un dels germans Castillo, que vivien al carrer Mañé i Flaquer, la va voler ensorrar en un acte iconoclasta.

Tot va començar l'any 1836 quan Josep Bosch i Canet, de Can Canet de la Vila, va ordenar urbanitzar un descampat en forma de plaça rectangular. La plaça fa quasi mil metres quadrats, 992,18 metres quadrats, concretament. És un rectangle de 33,25 m per 29,84 m. Podríem dir, amb propietat, que és una àrea, un espai limitat però obert.

L'indret era conegut com la plaça del *Magre*, cognom dels antics estadants de la sortosa fusteria Estrada. Originàriament i legalment la plaça es va dir *Unión* fins que al final del segle XIX va adoptar el nom del patró de Sarrià. L'any 1927, la dictadura de Primo de Rivera el va canviar per *San Vicente Español*. La dictadura franquista la va tornar anomenar així fins el 12 de juny de 1980. Tres anys després, l'estàtua va ser restaurada i es va restituir la seva aureòla i una palma de coure al pit. És l'escultura que segurament ha vestit més disfresses i guarniments. Senyeres per capa, barrets i capells, mocadors, bufandes, davantals i pitets. Sembla que tot ho ha aguantat amb estoïcisme i resignació.

La font i l'estàtua tenen una llarga història. L'estàtua guarnia la font que des de l'any 1854 a 1882 va abastir Sarrià fins a l'arribada de l'aigua de Dosrius. Eren al davant de l'església parroquial. La construcció, l'any 1896, de l'edifici de la Casa de la Vila, davant mateix de l'església, va forçar el 8 de febrer del 1896 a un nou trasllat a la que seria la plaça

de Sant Vicenç de Sarrià, tot i que al principi la font no era al centre de la plaça.

Jordi Jové i Permanyer, historiador de Sarrià, afirmava que l'escultura de sant Vicenç procedia de l'antiga parròquia. Podria tractar-se d'una obra realitzada per Nicolau Traver, cap al gener de 1793, destinada a l'església sarrianenca. Nicolau Traver fou un escultor i imatger nascut i mort el segle XVIII. Treballà principalment a Barcelona. Al pati de la Llotja de Barcelona es conserva un *Nep-tú* de marbre de dimensions colossals que se li atribueix. Traver projectà i treballà retaules amb imatges per a diverses esglésies de Catalunya, com la de Sant Vicenç de Sarrià, Sant Pere de Terrassa i Sant Francesc de Barcelona, entre altres.

A la postguerra, com a desgreuge per la decapitació, es fa fer el nou caparró del sant. El jovenet Josep Jordi Queraltó i Torner (aleshores tenia 14 anys) va servir de model.

L'àrea de la plaça ha estat un espai d'innovació. Als baixos del número 10 va ser-hi el taller de reparació del Centre d'Estudis de Modelisme i Vapor que gestiona el tren del parc de l'Oreneta. Es tracta d'un dels millors ferrocarrils reduïts, a escala i tripulats, d'Europa amb locomotores de vapor, de motor elèctric o de combustió. El recorregut de les vies té 636 m amb tres túnels, dos ponts, un viaducte, estació i baixador.

A la plaça sobresurt la fusteria de la família Estrada, que l'any 1906 va fer servir l'àrea per construir els dos vagons del funicular de Vallvidrera. Aquest funicular té una longitud de 736 m amb un desnivell de 163 m, des del punt de sortida a 196 m d'altura fins al cim amb 359 m. També es va fer a la plaça l'any 1928 l'avió del parc d'atraccions del Tibidabo. Es tracta d'una rèplica del primer avió que va fer el vol Barcelona-Madrid, el 1927.

La plaça feia baixada. La plataforma actual, feta l'any 1983, ha ensorrat una mica la font, cosa que ha provocat una controvèrsia mai no acabada. Les llambordes del pis, que envolten la plataforma i els seus graons, procedeixen, com ja hem comentat, del carrer Urgell.

Al número 9 bis va viure Ramon Castro Ortega, amb el seu pare i germans. Era anarquista i va morir al camp de concentració nazi de Mauthausen el 15 de gener del 1942. A la mateixa finca va viure-hi Manel Joseph, el cantant de l'orquestra Plateria, i l'actor Quimet Pla i el seu fill Oriol Pla Solina. A la plaça es van rodar moltes seqüències de *Merlí*, la sèrie dramàtica de TV3 (2015-2018) de la qual ell va ser actor secundari.

Pau Soler Vendrell (1931-2015), nascut a l'Ordal del Penedès, es va fer càrrec l'any 1965 de la bodega Mateu, *Can mosca*, al número 1 de la plaça, amb Pepita Bono Vilaplana (nascuda el 1930). Inicialment es

deia *Bar bodega Soler* però després ja va fer el cinquantenari com a *Bar Pau*, d'esmorzars, dinars i sopars, amb terrassa a l'exterior. Malgrat l'estat d'abandonament de l'edifici, els llogaters van plantar cara fins aconseguir que no els fessin fora. Després de l'acord, l'edifici es va reconstruir i el bar va continuar fent vida fins el 1992. Des de el 1977 s'hi havia incorporat el seu fill Xavier Soler, que va donar embranzida al local fins al traspàs del bar després de cinquanta-tres anys de tràfec intens. Ara, mantenint el nom històric, el Bar Pau és gestionat per una parella.

El bar Sant Vicenç, a la mateixa plaça i inaugurat l'any 1979, també va ser un lloc de trobada molt celebrat. Durant una dècada va animar la vida nocturna de Sarrià atraient gent de tot arreu. Decorat com un bar de poble, dissenyat per Joan Bigas, seria a hores d'ara, sens dubte, un dels deu bars més bonics de Barcelona si no fos perquè va tancar. Anteriorment, abans d'un taller de serralleria que va ocupar els baixos, hi havia hagut un bar regentat per un tal Jordi, bar de combats de boxa i timbes nocturnes interrompudes per l'arribada d'agents policials.

Al número 2 de la plaça, on fins fa poc hi havia una productora de cine, hi havia hagut la seu del barri del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). Al número 4 s'hi havien fet melmelades i va ser la firma Pebre Rosa els iniciadors de la celebració anual de la Fira

de Sant Ponç a Sarrià amb trenta vuit convocatòries.

Després el 4 i viuria l'escultor Francesc Palop, que es va traslladar a l'antiga carboneria del carrer Cornet i Mas.

Els baixos van acollir també una botiga de fruites i hortalisses ecològiques amb el nom *Freefood*, regentada per en David Tallón i la Marina Pont, que van tindre tres filles i un fill nascuts a la plaça. Un dels grans records de la parella, quan vivien a la plaça, va ser salvar i dignificar l'urna i la finestra de l'estàtua de sant Vicenç que hi ha sobre l'antiga fusteria. El marc de la capelleta va quedar malmés i canviat per una finestra blanca de PVC pròpia d'un

bany, però indigna del sant.

El sant, de fet els dos sants, un sobre la columna i l'altre a l'urna, han estat els testimonis de la vida a la plaça. Un dels pitjors moments fou quan la venda d'heroïna va arruïnar l'existència de diferents famílies la dècada dels vuitanta. Malgrat tot, la vitalitat de la plaça continua i es renova: rodamons que venen i que marxen, parelles que es fan i es desfan, gossos com el Color, la Kika o la Golfa, gats com la Karen i el Samba, grups de joves que practiquen el *litering*, mítings i fires com la de Sant Ponç pel maig, la calçotada de la primavera, les celebracions d'inici de cada curs i el seu final, les festes infantils, la presència dels Diables...

22. Les mines d'aigua de Sarrià

L'any 1849 el geògraf Pascual Madoz al volum XIII del *Diccionario geográfico estadístico e histórico de España y sus posesiones de ultramar* parla que Sarrià té «un vasto y fertilísimo jardín que con su riego con las rieras y torrentes que le cruzan le prestan beneficio, además de minas costosas que, por gruesos caños, fluyen abundantes aguas frescas y saludables».

Els romans van introduir aquesta tècnica hidràulica a la Península Ibèrica. A Badalona (*Baetulo*) hi ha una impressionant mina romana del segle primer, perfectament explicada. I al monestir de Sant Jeroni de la Murtra (Badalona) i a la cartoixa de Montalegre (Tiana), hi ha mines que fa sis segles que proporcionen aigua miraculosament, com explica Francesc Alfambra en diferents llibres dedicats a les mines.

Les mines no són pous. Les mines són galeries subterrànies que recullen l'aigua que per infiltració procedeix dels espais saturats d'aigua del subsol (una veta d'aigua subterrània o el mantell freàtic). L'aigua captada es distribueix als habitatges i a les fonts d'abastiment públic. Els conductes o galeries de les mines d'aigua tenen una amplada de 60 o 80 cm i una alçada de 180 cm amb un pendent de baixada d'un 1% i excepcionalment d'un 2% amb una llargària a vegades de quilòmetres. L'excavació

era una feina complicada que va fer possible l'ofici de minaire. El treball consistia a anar foradant i revestint el túnel de la mina i els pous de ventilació per evitar els ensorraments, amb l'única claror dels llums d'oli.

Per distribuir l'aigua es feien servir *els plomers*, plaques de plom (aleshores no se sabia que era tòxic i provocava malalties com el saturnisme o plumbosi) amb forats que permetien deixar passar el cabal de cadascun dels propietaris de la mina. Aquest repartiment podia comptar amb dipòsits obrats a les galeries donant pas a l'aigua en canonades de plom agrupades en paral·lel i de diàmetre ajustat als cabals a repartir. Tot això era possible per la naturalesa geològica del terreny de terra quaternària d'al·luvió que permetia excavar sense grans dificultats.

Com és fàcil de comprendre hi havia una vigilància, una conservació i un servei de neteja. Tot sotmès a unes normes d'ús obligat per als beneficiaris de l'aqüífer.

L'any 1864 l'aigua del pantà de Vallvidrera va arribar a Sarrià. Les mines i els pous seguien fent-se servir en paral·lel. Algunes mines, com la Renard, oferien l'aigua de mina com aigua de boca de qualitat, com si fos d'una deu. El subsol encara no estava contaminat.

L'aprofitament de l'aigua pluvial també es feia als terrats. Pensem que la mitjana anual

superava els 600 mm per m². Aleshores l'aigua no estava contaminada excepte pel pols del carbó quan a l'hivern les cases s'escalfaven amb antracita. El de carboner era un altre ofici que, com el de minaire, ha desaparegut totalment.

A Sarrià hi havia mines amb molta anomènia, com la Renart, la Borràs, la Margenat, les de Carreres i Canet, la Sant Estanislau, la Sant Lluís, la de la Font del Lleó, la de Santa Maria de Pedralbes i les del castell de l'Oreneta. Algunes van permetre omplir basses de recollida i rec com la que hi ha a la part superior del Reial Monestir de Santa Maria de Pedralbes, al Castell de l'Oreneta, a can Monràs, ubicat sobre el desert de Sarrià i que acull a les Germanetes de l'Assumpció. La bassa, de grans dimensions, s'alimenta d'un raig. Ara, totes les aigües, les pluvials i les de les fonts, són recollides pels col·lectors del clavegueram. Malaguanyades.

L'any 1922 es va fer el dipòsit de la carretera de les Aigües, al municipi d'Esplugues, amb una capacitat de 7.000 m³ a partir de pous de Cornellà de Llobregat que, mitjançant unes bombes, recollien les aigües de la Vall Baixa del riu. La primera bomba fou anomenada *Five Lille* i es va inaugurar l'any 1909 i encara continua en ús. El dipòsit va comportar fer una canonada soterrada. Des d'aleshores va quedar garantit el subministrament total d'aigua a les llars de Sarrià, és a dir, fa més d'un segle.

23. El mussol del carrer Major

Al carrer Major de Sarrià 63 hi ha un mussol que vigila el carrer nit i dia. És un gamarús (*Strix aluco*), un ocell de constitució i grandària robusta, fins a 38-43 cm; pit ratllat; ulls negres; plomatge gris o rogenc. És troba arreu de l'Europa no insular. Si bé és difícil de veure, el podem escoltar pel seu estrident «ke-uik», un cant profund i musical «huuu-huuu-huuu» seguit d'un interval d'un llarg i tremolós «uu-uu-uu-uu».

Cada primavera neixen a Sarrià gamarussos al parc de Santa Amèlia, un parell la primavera del 2019. Eduard Sagrera, ornitòleg, va fer un seguiment dels pollets i els va observar quasi diàriament. A Sarrià també fan niu el xot i el mussol comú. És a dir, tres de les vuit espècies de rapinyaires nocturnes que hi ha al nostre país. Els altres cinc són l'òliba, el mussol pirinenc, el duc, el mussol banyut i el mussol emigrant.

El mussol és un ocell amb un gran simbolisme d'alerta i precaució. És símbol de tristesa, retirada solitària i melancòlica i solitud perquè no afronta la llum del dia. En canvi nosaltres diem gamarús a les persones toixes, obtuses i d'escassa intel·ligència.

Si alcem la vista des del carrer al balcó del primer pis veurem la figura del mussol a la part superior d'un relleu escultòric del que

s'anomena un *trofeu*, amb els ornaments propis d'un guerrer. Incrustat sota el terra del balcó, a grandària real, com si s'endinsés dins la façana. Jueu guarnint el sota del balcó ennoblit per la presència dels ornaments.

A Sarrià sempre s'ha dit que procedeix dels materials de l'enderroc de la Ciutadella de Barcelona i que és un material reutilitzat per embellir la façana. El relleu estava pensat per estar en posició vertical. La fortalesa militar espanyola, construïda per ordre del rei Borbó Felip V arran la invasió de 1714, va ser enderrocada per la revolució civil de 1868, la revolució gloriosa o de setembre, que va dur a l'exili la reina Isabel II i va obrir el sexenni democràtic.

Joan Yeguas, historiador d'art i membre de l'equip investigador del Museu Nacional d'Art de Catalunya, ens diu que «els trofeus tenien a l'antiguitat un significat apotropaic (de defensa màgica o sobrenatural per allunyar o protegir-se dels mals esperits o d'una acció màgica maligna), efecte que s'aconseguia donant gràcies a la victòria i a la fortuna. Després, l'element pagà es va cristianitzar i representava una virtut concedida per Déu com a recompensa al guerrer. Inclouen cuirasses, cascs, arcs, fletxes, buiracs, arcs, espases, escuts... barrejats amb armes més modernes com alabardes i piques, tot imitant els trofeus de guerra dels arcs de triomf». En el nostre cas, hi ha el mussol i una branca vegetal com a

elements simbòlics, dos cascs, tres piques, un arc, un escut, una espasa amb un lleó a l'empanyadura i una cuirassa.

Respecte a la seva antiguitat, hom creu que podria ser d'entre 1780 i 1820, d'acord amb les formes de l'art neoclàssic, que llavors estaven de moda. No sabem si inicialment es va fer per vestir la façana de la casa d'un militar o era un element ornamental únic o doble als dos costats d'una entrada. La seva procedència i com es va traslladar una pedra d'aquest pes i grandària fins a l'emplaçament actual forma part de les incògnites de la singularitat de Sarrià. Més d'un sarrià nenc li ha preguntat al mussol, sense obtenir més resposta que un udolar a l'heura espessa d'enfront.

24. El periple de la mare de Déu de Cal fideuer

El dia de Sant Jaume del 1936, els milicians van entrar a la fideueria Raventós al carrer Major de Sarrià 80 per desfer-se'n d'una imatge de la Mare de Déu que presidia la botiga en una petita capella. El registre simultani de la casa confrontada del carrer Major 71 cercava el mossèn Àngel Obiols, l'organista de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià.

Sembla que un milicià va dir «Traieu aquest ninot d'aquí!». Després d'un estira i arronsa,

la imatge va sumar-se als objectes procedents de la casa familiar de mossèn Obiols que feien pila al mig del carrer Major.

La imatge prové de l'antic convent del Desert de Sarrià que va ser devastat arran de la desamortització el 1835. Havia estat salvada pel frare llec Benet Piera i Castells, fundador de la fideueria entre 1838 i 1840.

Mossèn Francesc Raventós, germà petit dels fideuers, va explicar per escrit que «la imatge, a causa del foc, quedà molt malmesa i amb el tronc fumejant, abandonada al mig del carrer amb altres coses cremades. Cap al tard, i per indicació del meu pare, un noiet de vuit anys, Josep Jordi Queraltó i Torner va recollir la imatge cremada i la lliurà a cal fideuer, on els propietaris van cuidar d'amagar-la curosament per evitar una nova i posterior profanació. Primer la varen deixar a casa del veí Quinito Gil que la va guardar fins que la seva mare la va retornar, espantada pels escorcolls que es feien a les cases. Llavors va ser amagada primer sota la maquinària de la fideueria, després en altres indrets de la casa i així va restar fins al gener del 1939, en acabar la persecució».

Després de la guerra, «la talla, a causa del foc i de la humitat, havia perdut els perfils i no semblava poder ser restaurada, però la meua família es dolia de despendre's d'aquella relíquia i va proposar a l'escultor sarrianenc Lluís Argullol el possible arranjament. L'escultor,

en consultar-l'hi, afirmà que ho veia molt difícil i que creia que seria millor substituir-la per una altra, però afegí: “Si no fos per Ella i per vosaltres, valdria més comprar-ne una de nova, però ja us la reconstruiré i la faré tan o més maca que abans”.

El 21 d'abril del 1939 va ser beneïda per mossèn Josep Duran, fill del segon propietari de la fideueria, i col·locada a la seva capelleta a la botiga, amb flors i llum. Al tancar la fàbrica per les circumstàncies difícils del moment, l'any 1987, la imatge va anar a parar al meu germà Joan, fins a la seva mort, el 2 d'octubre del 2002. Després la seva filla Mercè me la va lliurar a mi». A la mort del mossèn Raventós, i per disposició seva, el 2018 la imatge ha retornat al convent dels Caputxins de Sarrià, on ara descansa.

25. L'alabarder i altres esgrafiats

L'alabarder bigotut esgrafiat del carrer Major de Sarrià 93 podria haver estat fet abans del 1750 i les sanefes geomètriques cap al 1840, en una reforma posterior que inclouria els esgrafiats geomètrics de tota la façana. Això explicaria la manca de proporcionalitat de la figura humana respecte de l'estructura més moderna. L'alabarda és una arma combinada de destal i llança. Fa un parell de metres de llargària aproxi-

madament. Va substituir la llança, ja que era més eficaç fins i tot amb la cavalleria i va ser utilitzada fins al segle XVIII.

Segons Francesc Riart Jou, expert en indumentària, «la figura és d'un alabarder del primer terç del segle XVIII. Es desconeix d'on varen treure la imatge que va servir de model per fer l'esgrafiat ni si és un alabarder austriacista o borbònic. Caldria saber si el governador borbònic o el capità general tenien guàrdia d'alabarders». En tot cas, cal gaudir dels detalls com el barret, la casaca, el llaç al coll, les calces i les sabates, per no dir els bigots.

L'esgrafiat és una tècnica d'arts decoratives que s'aplica sobre l'arrebossat d'una façana. Consisteix a gratar amb un punxó els dibuixos traçats a la capa superficial de l'arrebossat d'una façana i fer-la saltar perquè es vegi la capa de sota, de diferent color, que dona com a resultat un motiu bicolor en dos plans.

L'any 1919, *La Cònsola de Sarrià*, impulsada per J. V. Foix, parlava de l'elegància dels esgrafiats populars que engalanaven les façanes de la vila. En un article de Josep Massagué a la revista quinzenal sarrianenca de fa un segle, se citava els esgrafiats de Cal Setze (desaparegut l'any 1940 i que era al carrer Bonaplata 32 cantonada amb el carrer Oriol Mestres). Els dibuixos van ser reproduïts per Lola Anglada al llibre *Visions barcelonines 1760-1860. Murals enllà* de Francesc Curet (1956).

La façana de Can Mestres (restaurada, a l'avinguda de Vallvidrera 25) i els esgrafiats del carrer Major desapareguts, són dos exemples reeixits d'aquesta tècnica. La revista feia una crida a l'ajuntament de Sarrià, encara independent, «perquè curi la conservació i retengui ço que pugui la seva desaparició. Seria bo, si més no, treure'n unes còpies per formar una col·lecció que serien els bells models per a les Escoles.»

El llistat no es degué publicar, però. El primer catàleg d'aquesta singularitat de Sarrià el va fer Antoni Gallardo quinze anys després en un estudi publicat l'any 1933 a la revista *Barcelona Atracció* on es fa esment de vint-i-quatre cases esgrafiades a Sarrià.

De les façanes amb esgrafiats citades caldrà fer esment de tres o quatre de felix restauració: una és la del mas Can Raspall al passeig de Manuel Girona; la segona la de Can Mestres, la tercera la del Conventet de Pedralbes, l'altra és la Casa Llançà a la plaça Major cantonada amb el carrer Major de Sarrià, restaurada els anys 30 del passat segle per l'arquitecte Antoni Fisas. Enamorat dels esgrafiats de Sarrià, els va incloure a dos habitatges: el del carrer Sarrià 2 i el del carrer Oriol Mestres 1, tots dos desapareguts.

De les també desaparegudes, cal destacar Can Balet i Can Nicolau al carrer Iborra cantonada amb el carrer Major de Sarrià. A la

banda de mar hi havia el taller i la casa del mestre d'obres i esgrafiador Nicolau Ferrater. Com si fos un reclam publicitari, la façana era plena d'esgrafiats diríem que orientals: gerros, garlandes, escenes bucòliques i carnavalesques... A la banda de muntanya, on ara hi ha el Bar Tomàs, hi havia Can Balet, de la qual conservem un dibuix de Pere Queraltó amb els esgrafiats perduts.

El rellotge de Sol de la casa del carrer Hort de la Vila cantonada amb el carrer Major, la dels Queraltó, també és fet amb tècniques d'esgrafiats, així com el que hi ha al claustre dels Caputxins de Sarrià, el rellotge de Can Mestres i el de Can Llança a la plaça Major de Sarrià, o el que hi havia a la porta del recinte de Pedralbes. Sota el rellotge de Sol de Cal Setze hi havia una figura humana que el suportava i que era coneguda amb el nom de *El Geperu*

La passada centúria va desaprofitar bones oportunitats de conservació de la continuïtat de la tècnica i el manteniment del patrimoni dels segles XVIII i XIX. Tanmateix hi ha mostres reeixides de l'esgrafiats a Sarrià que cal no oblidar com la façana del carrer Clos de Sant Francesc 68, la del carrer Canet 21, la del carrer Menor de Sarrià, el passeig de Santa Eulàlia al Desert de Sarrià (ambdues de l'arquitecte Josep Maria Pericàs) i la de carrer Hort de la Vila 22 amb dibuixos i assessorament de Pere Queraltó.

26. La Regenta i la proclamació de la República

La sala de plens del Districte de Sarrià Sant Gervasi està presidit per un retrat de Maria Cristina de Habsburgo-Lorena, la segona muller d'Alfons XII i mare d'Alfons XIII: Va fer de regenta d'Espanya fins que el seu fill va ser proclamat rei al complir setze anys.

El 14 d'abril del 1931, sis veïns celebrant la proclamació de la República varen apujar al Saló de plens i un d'ells, amb una navalla, va tallar la tela del quadre arran el marc i la va llançar al carrer. El quadre de 1896 era de la Regenta en vestit de cort i al seu costat, assegut en una butaca, el futur rei. Sembla que l'autor era Marià Suñé, un pintor sarrianenc.

Si sabem tots aquests detalls és perquè els autors no se'n van amagar. Dècades després revelarien alguns dels noms dels sis sarrianencs que van tenir aquest atreviment i van deixar constància escrita del què va passar aquell dia.

Sarrià respirava un clima d'expectativa arran de la victòria de la coalició republicana a les principals ciutats. A la plaça Sant Jaume, a la una del migdia proclamava la república i hissava la bandera tricolor. Una hora més tard, des de la Diputació Francesc Macià proclamava la república catalana. El consell de ministres i el rei encara no piulaven i fins la

nit no es va proclamar la república espanyola. Un petit grup de sarrianencs va començar a recórrer les carrers de Sarrià per fer-ho saber. Portaven una trompeta i una escala.

Quan arribaven a una cruïlla pujaven els esglaons i proclamaven un «Visca la República i Visca a la llibertat». I sonava la trompeta. Un d'ells era el futur taxista Vicenç Larrocha Ysbert (1906-1984), promotor de l'Esbart Dansaire Sarrianenc de Folklore que actuava dins del Centre Regionalista, l'altre el futur arquitecte Ramon Tort i Estrada (1913-2004) i el tercer el futur metge Ignasi Aragó i Mitjans (1916-2012).

Un ex empleat del municipi que havia presenciat el fet s'afanya a recollir la tela i entrant en l'edifici va decidir amagar-la enrotllant-la a una catifa; hi va afegir un paquet amb unes cortines també enrullant-les i dins i va posar uns bastons de comandament i les bandes dels municipis agregats a Sarrià –Vallvidrera i Santa Creu d'Olorda– que es conservaven a una vitrina situada a la sala de l'arxiu. Aquests dos paquets els va entaforar dessota un rengle de seients del primer pis, en un espai buit que no es veia des de l'exterior.

Després de la Guerra incivil, la persona que guardava el secret ho va comunicar i fou possible restaurar i col·locar de nou la tela en el marc i retornar els emblemes al seu lloc. Un llistó disimula el tall.

27. El passadís ocult del tren de Sarrià

Sota la plaça Major de Sarrià hi ha un passadís soterrat de quasi quatre-cents metres que permet anar des de la plaça fins al pont del passeig de la Reina Elisenda de Montcada amb l'avinguda de J. V. Foix. Obert durant uns anys, els passadissos i les boques d'accés van ser clausurades en fa més de quaranta.

Des de diferents veus del règim franquista es va prometre que «el tren de Sarrià arribaria a la plaça Major de Sarrià». Com prolongar del tren tan sols uns dos-cents metres no tenia sentit, van idear fer-ho arribar a sobre del pont de la riera Blanca. Darrere hi havia una operació urbanística iniciada amb la construcció de l'anomenada *casa dels «concejals»*, sobre el que hauria d'haver estat un parc públic entre el carrer Duquessa d'Orleans i l'avinguda J. V. Foix, l'únic espai verd possible per Sarrià Antic. La qualificació urbanística va passar de «ciutat jardí semi intensiva» al pla del 1953 a «residencial urbana semi intensiva» el 1968 amb cinc pisos d'altura però finalment va passar a vuit, per sobre el pont a Pedralbes. Aquest miracle va donar vida al lema que va cantar un membre de la Guàrdia Urbana: «*Después de Dios, Cañellas Sidós.*»

L'autor del miracle era el regidor franquista Antonio Cañellas Sidós (1919-2009). Havia estat voluntari de la «*Unidad española de*

Combatientes de la División Azul» de suport a l'exèrcit nazi, encara que ell es va acomiadar d'aquesta vida com «Adorador nocturn del Sagrat Cor del Tibidabo». Va ser regidor de l'Ajuntament des de finals de l'any 1963 i el 1979, pel *tercio familiar*. Era el promotor de l'edifici, que té noranta nou habitatges, sota el paraigües de la «Cooperativa Condal» que tenia la seva raó social al seu despatx de la seu de l'ajuntament de Sarrià.

Cañellas era conegut per la seva marca de *vi gasificat* que se servia a les recepcions de l'Ajuntament a Sarrià i per votar contra la subvenció del català a les escoles municipals l'any 1975. A més de promotor de l'esmentat edifici «singular», pretenia construir-ne un parell més de catorze pisos, més garatges i soterranis, a la plaça Major de Sarrià, al solar expropiat on hi haurà una biblioteca no se sap quan i edificar i edificar.

L'operació urbanística consistia en enderrocar el mercat de Sarrià i traslladar-lo al primer soterrani de l'estació de Reina Elisenda, on ara hi ha el Complex Esportiu Municipal Reina Elisenda amb el Centre de Tennis de Taula i el Centre d'Esgrima Reina Elisenda. Els concessionaris de les parades del mercat si van negar en rodó.

La nova estació de Sarrià, el prolongament del tren fins a Reina Elisenda i el passadís que unia aquesta estació amb la plaça

Major de Sarrià, es van inaugurar finalment el 2 d'octubre de 1976, amb motiu de la Festa Major de Sarrià. Els treballs previs havien començat l'any 1972.

El passadís segellat està situat sota el passeig de la Reina Elisenda, descentrat respecte al passeig, situat a prop dels fonaments de l'església de Sarrià. Sembla que era una manera de reforçar-ho i que no l'afectessin les obres del túnel.

La boca principal d'accés era al davant de la porta lateral dreta de l'església, on hi ha plantat un xiprer. Era de marbre negre i per aquest motiu era anomenat irònicament *El panteó del rector*. Hi havia prevista una petita boca al començament del carrer Major davant de l'actual floristeria de la casa de Can Llança.

Darrere de l'església, tocant al carrer Clos de Sant Francesc, n'hi havia una boca i una altra davant de l'actual Caprabo, al passeig de Reina Elisenda de Montcada. Van estar en funcionament durant uns anys. Per una escala metàl·lica es podria pujar del carrer Duquessa d'Orleans fins al passeig de Reina Elisenda, pel cantó de mar.

La inauguració del nou ramal del tren de Sarrià, de fet un cul de sac, va coincidir amb el tancament dels vàters públics soterrats que hi havia a la placa Major. Així, el passadís es va convertir en un urinari improvisat

que ningú no feia servir. Al cap d'uns anys el van tancar i poc després el van tapiar i van desmuntar les boques i el pont en forma de V invertida que creuava el carrer de la Duquessa d'Orleans. Tot un despropòsit.

Els veïns i veïnes es queixen de les vibracions que s'observen els darrers anys. Els trens circulen de Sarrià a Reina Elisenda a una velocitat màxima de 30 km/h i van i venen per la via 1 que és la que té més radi de corba. En conseqüència menys fricció, menys soroll. Els canvis de via a causa del menor radi de corba solen produir més sorolls i vibracions. En anar i venir per la mateixa via, no han de fer cap canvi de via a Reina Elisenda, tan sols un canvi a Sarrià i sota la Via Augusta.

El 24 de juny de l'any 1863 arribava a Sarrià el ferrocarril amb tracció de vapor i amb ample ibèric. El 1905 s'electrificà i canvià l'ample de la via a internacional de 1.435 mm. La connexió de Sarrià amb Barcelona va ser determinant per fer de Sarrià un bon lloc on viure. Quan la ciutat es paralitzava per les vagues, la gent benestant es quedava a casa. La proliferació d'escoles privades i l'existència de convents feia de Sarrià una vila tranquil·la. El tren de Sarrià va tindre bitllets de dues classes fins l'any 1995.

L'any 1929 s'inaugurà el soterrament del tram entre l'estació de Muntaner i la de Plaça de Catalunya. El tram soterrat fins a Sarrià

es va inaugurar l'any 1953. A Sarrià hi va haver els tallers de reparació i cotxeres de vehicles fins al 2004.

28. La desaparició del ganivet de sílex de Sarrià

És el secret més petit i dels més antics de Sarrià. Es tracta d'un petit ganivet de sílex que mesura 5 cm de longitud i 1,8 cm d'amplada trobat els anys setanta al costat del mur de l'església parroquial de Sant Vicenç de Sarrià. Cada vegada que obrien rases, em dedicava a mirar què en sortia i què es podia observar del subsol. Allí hi havia ceràmica medieval i moderna que recollíem i classificàvem com a Grup de Recerques Arqueològiques de Els Blaus de Sarrià amb les rutilants sigles de GRABS.

Formàvem part dels voluntariat del Museu d'Història de la Ciutat i vam participar a les excavacions dels jaciments romans de la plaça Sant Miquel. Fruit de les nostres recerques vaig trobar, amb en Ramon Masats, unes sitges ibèriques i una vil·la romana prop del camp de futbol de l'Espanyol, als talussos de la bòvila de Can Batllori.

El sílex (SiO₂) és un mineral classificat dins de les anhidres amorfes, inclòs al grup de la sílice com el quars o la calcedònia. Per

la seva duresa es feia servir a la prehistòria com a material bàsic per fer ganivets, puntes de fletxa i estris diversos. El ganivet de sílex de Sarrià és una petita ascla que vaig donar al Museu d'Història de la ciutat, que el va datar com pertanyent al període neolític, és a dir de fa uns sis mil anys. És fàcil imaginar que entorn de la plaça Major i de l'espai que ocupa l'església hi podria haver un poblat neolític, situat entre les dues rieres a la part de dalt de la planúria de la part baixa de Sarrià i de la marina de Collserola.

D'aquella troballa tan sols en queda un fotografia. La vitrina on s'exposava, als baixos d'entrada del museu, es va deixar oberta per deixadesa i durant una visita escolar algú la va agafar.

29. El retaule gòtic de sant Vicenç

El dilluns 20 de juliol del 1936 al matí veïns de Sarrià varen calar foc a la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià i a l'arxiu parroquial de la placeta del Roser. No sabem qui ho va fer en concret i ni quins participants eren del barri i quins eren de fora el barri. Aquell di-lluns Catalunya estava en vaga general arran del sollevament dels militars i, una vegada esclafada la insurrecció, grups armats regiraven les seus de partits i entitats relacionades amb els colpistes i les esglésies, convents, lo-

cals eclesials catòlics i cremaven els temples amb el suport de veïns davant la impotència dels bombers i serveis d'emergència.

La porta de l'església parroquial era tanca-da. El mossèn Joan Basany havia pogut marxar. Esbotzar la porta va ser un treball entre-tingut. Dos manyans amb malls i palanques van aconseguir obrir-la després d'hores de feina. Tot el que podia cremar es va amuntegar al centre de la nau i s'hi va calar foc. Com es pot veure en una foto, a la porta de l'església hi havia veïnes i veïns convocats a l'acció iconoclasta que es repetia arreu.

El pintor August Puig i Bosch (1929-1999) va ser-hi present amb vuit anys i a les seves memòries escrites cinquanta anys després explica que «vàrem arribar al davant de la parròquia de Sarrià, on se'ns va oferir un espectacle esperpèntic. Uns homes vestits amb granotes blaves i gorres punxegudes ballaven amb imatges de santes tretes de l'església. La música procedia d'un gramòfon col·locat sobre les escales del temple acabat de saquejar i de la seva gran trompa sorgia la veu de Carlos Gardel cantant un tango. Havien escollit per parella les distintes imatges, unes de fusta i les altres de guix, i les alternaven en aquesta dansa burlesca. Hi havia també diverses dones que intervenien en l'espectacle, algunes molt grasses, embotides en les seves granotes, lluint mocador vermell; ballaven amb cris-

tos i altres sants fent audaces rebolcades, emmetzinades amb gesticulacions obscenes i crits grollers.»

En el cas de la parròquia de Sarrià, els actes d'iconoclàstia van incloure llençar les cinc campanes que havien estat beneïdes cinquanta anys abans, el 7 de juny de 1886. Precisament una d'elles estava dedicada a santa Eulàlia i havia estat apadrinada per l'alcalde de Sarrià Ramon Miralles i la seva muller.

De l'estimbada de la campana major a dos quarts i cinc d'una del migdia del dimarts 20 de juliol, queda el registre fotogràfic d'Antoni Ferran, un fotògraf que tenia botiga a la mateixa plaça Major de Sarrià. En caure, la campana va fer un forat notable al sostre parroquial. Si fins aleshores l'espai sonor de Sarrià havia estat marcat pel toc de les campanes, es feia el silenci de la comunitat catòlica que va durar quasi tres anys.

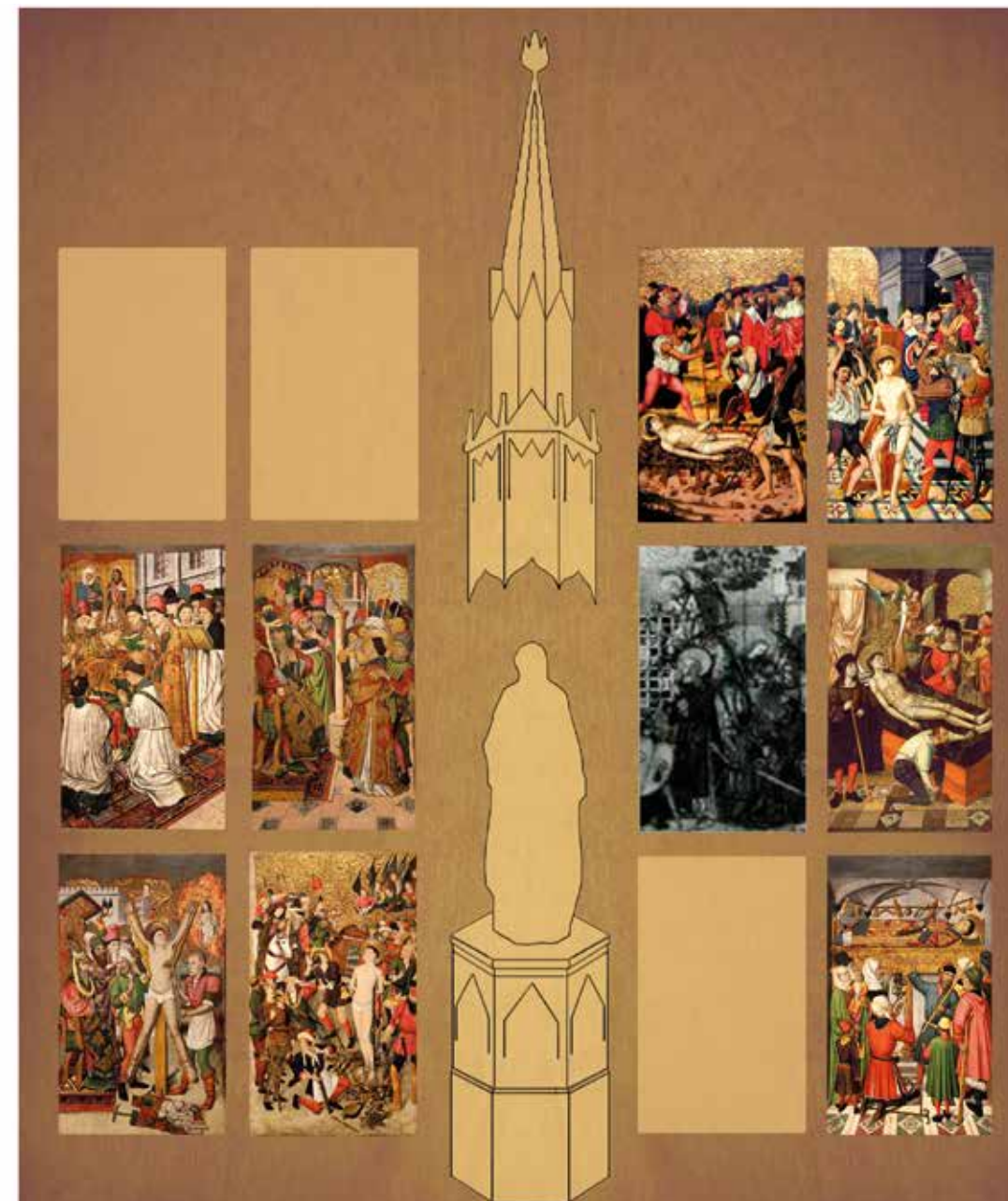
En un inventari de l'audiència de Barcelona sobre l'estat i ús dels edificis religiosos de l'any 1938 es relata que la parròquia tenia les portes tapiades i les restes de la creu del terrat eren al terra. El seu ús era com a magatzem de la CNT.

L'any 1902, nou de les dotze taules del retaule gòtic que moblava l'altar major i que va quedar desplaçat a l'església neoclàssica van

ser incorporades a una exposició d'art sacre i mai no van tornar a Sarrià. Malgrat les continuades demandes del rector, el bisbe donava suport a la incorporació d'unes taules tan valuoses als fons de la Junta de Museus.

D'aquestes nou taules, cinc són obra de Jaume Huguet, nascut a Valls l'any 1412 i mort a Barcelona amb 80 anys, el mateix any en que Colom va arribar a Amèrica, el 1492. Es considera que les va pintar entre els anys 1455 i 1460, és a dir, quan tenia quasi cinquanta anys. La tècnica era al tremp, amb relleus d'estuc i daurats amb pa d'or sobre fusta.

La continuació del retaule va quedar aturada per manca de recursos, cosa que va portar plets que van continuar després de la mort del pintor a càrrec de la seva muller primer i d'Eulàlia Huguet, la seva única filla. Quaranta anys després del lliurament de les cinc primeres taules, el Mestre de Castelsardo en va pintar dues més, la primera dècada del 1500. Una novena és d'un altre autor desconegut. La resta de taules, realitzades en dates desconegudes, no van marxar de Sarrià arran de l'exposició d'art sacre perquè els organitzadors no les van voler, cosa que fa pensar que eren d'una qualitat inferior. Les tres eren dins del temple quan van entrar a destruir-lo l'any 1936, però no hi ha constància de la seva presència.

Es desconeix si les van cremar o les van robar. És un misteri pel fet que ningú no recorda com eren exposades, malgrat que ja no eren a l'altar major de la església neoclàssica construïda el 1781 per Josep Mas. Les taules que varen marxar a l'exposició del 1902 ara es poden veure al Museu Nacional d'Art de Catalunya. A l'església de Sarrià hi ha una reproducció fotogràfica d'aquestes cinc taules de Jaume Huguet i les tres taules del mestre de Castellsardo. Aquestes reproduccions es van inaugurar el 12 de febrer de 2010, amb motiu de la Diada de santa Eulàlia.

En qualsevol cas, Rosa Alcoy i Pedrós, catedràtica d'història de l'art a la Universitat de Barcelona, experta en art gòtic i en el retaule mateix, considera que «no és possible asseverar res referent a l'autoria de les taules perdudes, ja que no necessàriament havien de ser pintades pel taller de Jaume Huguet. També podrien correspondre, totalment o en part, a un o als dos artistes que enllestiren l'encàrrec que el pintor de Valls deixà pendent a la seva mort.»

L'incendi i saqueig de l'església parroquial de Sant Vicenç de Sarrià també es va destruir una taula gòtica notabilíssima de la mare de Déu de la Llet alletant a Sant Bernat. Era obra dels o d'un dels quatre o cinc germans Serra, pintors d'estil italo-gòtic. També va desaparèixer una custòdia gòtica amb àngels i sants adorant l'eucaristia i una imatge barroca de

la Immaculada Concepció. L'altar i el retaule de la mare de Déu del Roser obra de l'escultor Agustí Pujol, el jove (1585-1628), el fuster Sebastià Carbonell i el pintor Joan Basi fou respectat en part inexplicablement

Després de la guerra es varen poder recuperar dues custòdies i alguns calzes i relicaris.

Mossèn Pere Basany, que havia sobreviscut a la persecució religiosa, en va iniciar la restauració sota la direcció de l'arquitecte Lluís Bonet i Garí. A l'octubre del 1939, amb motiu de la festa Major, es va posar la llista de sarrianencs morts *Por Dios y por España* a la paret exterior, a la placeta del Roser.

Mentre no es va aconseguir un condicionament general de la fàbrica de l'edifici es va fer servir l'església de les Serves de Maria, al carrer del Clos de Sant Francesc, on el culte s'havia restablert abans d'acabar la guerra. L'any 1952 es va enllestir l'altar major. Dos anys després l'altar de la Puríssima Concepció, el 1955 la decoració de l'altar major i el 1956 tingué lloc la instal·lació de l'altar barroc de Sant Antoni i les pintures murals de Josep Obiols (1894-1967).

El retaule de la mare de Déu del Roser, de gairebé fa quatre segles, és considerada una joia del barroc català. Ara se'n farà una nova i probablement definitiva, a càrrec de Gisela Bosom i Núria Piqué.

30. Les campanes voladores

Les campanes de Sarrià ressonen fins a Puigcerdà. Si més no això és el que va dir mossèn Cinto Verdaguer al seu discurs de gràcies el 4 d'octubre de 1901 als jocs florals celebrats al Centre Catalanista Sarrianenc, nou mesos abans de morir a la Vila Joana a Vallvidrera. El poeta va dir: «Així los segadors, al donar los primers cops de falç en aquella terra, des d'on van estenent-se cap amunt fins el Pirineu, diuen en sa poèlich adagi: *Les campanes de Sarrià ressonen fins a Puigcerdà*. Més la comparació és petita, puix la veu d'Eulària ha ressonat més enllà de les fronteres de Catalunya.»

En el cas de la parròquia els actes d'iconoclàstia del juliol del 1936 van incloure llençar les cinc campanes que havien estat beneïdes cinquanta anys abans, el 7 de juny de 1886. Precisament una d'elles estava dedicada a santa Eulàlia i havia estat apadrinada per l'alcalde de Sarrià.

De l'estimbada de les campanes a dos quarts i cinc d'una del migdia del 20 de juliol, queda el registre fotogràfic d'Antoni Ferran, un fotògraf que tenia botiga a la mateixa plaça Major de Sarrià. Al caure, les campanes van foradar el sostre parroquial. L'espai sonor havia estat ocupat pel toc de les campanes i es feia un silenci que va durar quasi tres anys.

L'església de Sant Vicenç és un temple neoclàssic construït el 1781 per Josep Mas a l'em-

plaçament de temples anteriors, un gòtic i un romànic. El 1940 es van reposar quatre campanes que compliran el seu vuitanta aniversari ben aviat. Les dues del rellotge s'escolten des de tot Sarrià antic i de Dalt. Ara únicament toquen a missa i l'àngelus (oració del diàleg que va tenir la Mare de Déu amb l'arcàngel Gabriel en l'escena de l'anunciació) al punt del migdia.

A més, a Sarrià les campanes toquen al Santuari-parròquia de Maria Auxiliadora dels Salesians, a la parròquia de Sant Ot, a la de Sant Joan de la Creu al Peu del Funicular, al del Santuari de Santa Maria de Montserrat de Pedralbes, al convent de Santa Anna i de Santa Eulàlia dels Caputxins de Sarrià, al Reial monestir de Santa Maria de Pedralbes i al monestir de Sant Pere de les Puel·les.

La parròquia, com l'edifici dels jesuïtes, de Sarrià, són inacabats. Als dos costats de la façana s'aixequen dues torres. Tanmateix, la torre de la dreta de la parròquia, com la dels jesuïtes, sols arriba a l'alçada de la creu del frontó. L'altre és un esvelt campanar. La construcció de l'altra torre es va abandonar. Males llengües diuen que el motiu de la paralització era estalviar-se de pagar impostos. Dècades després es va intentar enllestir-la però va quedar en no res.

Als sarrianencs, per anar al Cel, tan sols ens cal pujar 173 graons del campanar que té 44,66 m d'alçada.

El que hem menjat

Frederic Raurell, propietari de la Panificadora de Sarrià que hi havia al carrer Caponata fins 1939, va conèixer un músic bohemí austríac que tocava el violí vora la plaça Catalunya, explica el seu fill el teòleg caputxí Frederic de Sarrià tret de les notes diàries del seu pare. Quan passava vora seu, camí de la pastisseria que tenien a la Ronda de la Universitat, s'aturava una estona i així es feren amics. El músic s'anomenava Wilhem Ploner i li explicà que era pastisser i que la seva especialitat eren els «panets de Viena». Frederic Raurell li oferí treball a l'obra de la panificadora i des d'aleshores es va introduir una manera nova de treballar el pa.

L'elaboració tradicional d'aquest panet és lenta. Comença amb la preparació de la massa, que ha de reposar prop de vint hores, de manera que els microorganismes a la farina i el llevat puguin proporcionar les aromes i l'ade-

quada consistència a la massa. Fins a mitjan del segle XX, els *brötchen* (en alemany significa literalment *panet*, de *brot* = pa i *chen*, el sufix diminutiu) eren considerats com un article de luxe. Per això una família alemanya mitjana només menjava aquests panets un cop per setmana. A Sarrià el dia de Nadal se'n posava un al costat de cada plat.

L'artista i cineasta sarrianenc Bigas Luna explicava que la seva mare, Carmina Luna preparava els entrepans escolars amb aquest panet i els posava dins d'una bossa de tela amb la seva beta corresponent. Camí de l'escola, la bossa es convertia en un projectil per fuetejar-se amb els seus cosins que tenien trossos de barra de crosta més dura i guanyaven sempre davant d'un pa més tou com el de Viena. Ell deia que, abusant del nombre, els cosins Bigas es menjaven el seu entrepà, fet amb mantega i pernil de York, i no la peça de xocolata que duïen de casa.

El pernil de can Foix. Per cert, Carme Balcells Lasarte, ja deixant aquesta vida, va preguntar a un pare Caputxí de Sarrià si «al cel hi havia pernil dolç de can Foix». En ser la resposta afirmativa va descansar aclucant els ulls satisfeta de la precisió teològica. Per cert, la Carme Balcells Lasarte no era l'agent literària. Com el seu nom i cognom coincidia amb el de l'agent i a més vivia al número 4 del carrer Caponata i Gabriel García Márquez al 6, rebia sovint originals de novel·les que retornava a

l'autora o autor, tot aclarint l'equívoc i sense estalviar-se els comentaris pertinents del que li havia semblat la lectura.

Els rètols de la façana de Can Foix de la plaça Major de Sarrià són en català: «Bomboneria selecta, Postres del país, Pasta seca superior...». Escrits en majúscules sortejaven l'ús dels accents i la prohibició de retolar en la nostra llengua. Però un dia un comissari va descobrir l'astúcia i i va fer una visita inquisitorial. Tan sols un botifler o un renegat podria haver-se fixat amb l'ús del català.

Les braves d'en Tomàs. «Les patates braves del bar Tomàs són les millors del món.» Així ho explica la guia en alemany *Barcelona a peu*. Durant anys, diferents persones alemanyes s'acostaven a comprovar-ho, i confirmar-ho. El que molta gent no sap és l'origen d'aquesta especialitat. Sembla que el senyor Tomàs feia una visita setmanal al Raval. Després prenia al bar Sanlúcar les seves patates braves, l'especialitat de la casa, acompanyades d'un copeta de fino Montilla-Moriles, vi propi de Jerez. Se'n va emportar la fórmula de la salsa i el sistema de cocció a Sarrià i va acabar fent-ne fins a un miler de plats en un bon dia.

El mató de Pedralbes. Quan Assumpta Escudero, directora del Museu del Monestir de Pedralbes durant més de dotze anys, va demanar a les monges la fórmula per fer mató de,

per fer-ho constar a l'arxiu, les monges li van dir «ja ho sabem nosaltres». Malgrat el seu nom, aquest postre no té relació amb el formatge mató català i en canvi sí amb la quallada.

Els que recorden el mató que feien les monges diuen que era molt espès. Les monges deien que era «per les hores que costava fer-lo», i era molt dolç. A més a més, feien servir ous de gallina. El cas és que el restaurant que els oferia com a postres, a la plaça de Pedralbes, va demanar a les monges que el rebaixessin. Ara el segueixen preparant per les autoritats municipals a la seva visita anual.

El mercat. Sarrià té un mercat municipal des de l'any 1910. Segons va escriure l'escriptor sarrianenc Joan Llarch (1920-1987), quan el mercat va fer el 75 aniversari, «és el morter de l'allioli de l'alimentació de tot el barri. És com un gran rebost per tot el que fa als aliments. Aquí ve tothom a fornir-se d'aliments saludables, gents senzilles i d'altres amb les butxaques plenes de diners. Aquest mercat és com una república i compleix cristianament el precepte de la caritat sens menyspreu dels captares que, per ser d'aquest barri, tots són molt ben educats.»

Sarrià ha perdut establiments molt singulars com era *Can Justet*, *El Vell Sarrià*, però n'ha mantingut alguns restaurants ben particulars: *Casa Joana*, *Casa Rafael*, *Vivanda*... Diverses sucursals bancàries s'han convertit en

fruiteries regentades per nous catalans procedents d'Amèrica Llatina i gairebé tots els col·lados han desaparegut, excepte *Sarrià verd*, la primera botiga de queviures ecològics.

A la baixada de la part esquerra del mercat de Sarrià les pageses posaven parada a l'exterior, al carrer. Venien el que ara en diríem *productes frescos de proximitat*, del Baix Llobregat. Ubicat a la centralitat del barri, el mercat ha perdut importància per la proliferació de supermercats. Però quan es construeixi la biblioteca algun dia a la plaça, hi haurà un pol gastronòmic que en part ja està configurat. El mercat podrà recuperar el seu paper diürn i nocturn quan a la plaça Major de Sarrià hi hagi una sala d'actes i d'exposicions i el bar de la Plaça sobre la mateixa biblioteca. Tal i com titulava el comentari de Joan Llarch sobre el mercat de Sarrià, «La gana, mai no s'acaba.»